РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV, UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П.К.О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР *Проф. д-р ІВАН ОГІЄНКО*

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ*: В ЕВРОПІ 8 ЗЛ., ПОЗА ЕВРОПОЮ 2 ДОЛ. РІЧНО. ДЛЯ ЧЕХІЇ, АВСТРІЇ Й МАДЯР ПЕРЕДПЛАТА КРАЙОВА. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 65 ГР.

РІК IV **ЖОВКВА. ЖОВТЕНЬ 1936 РОКУ** **ЧИСЛО 10 (46).**

Стилістично-синтаксичні нариси.

11. Звичайний, надзвичайний.

Мале знання синоніміки своєї мови доводить до великої плутанини в уживанні слів, мало того, — до зміни значення слів. Є слова, що на очах наших, за наших днів міняють своє значення або втрачають значення, ще недавно добре знане. Ось хоч би слово з в и ч а й н и й, що має в нас цікаву історію.

Наше „звичай" походить від старослов'янського съвычаи, відомого ще з перших писаних пам'яток XI віку зо значенням „привичка, навичка". Було ще слово ѡбъıчаи, з таким самим значенням; пор. у „Слові о полку Ігоревім": „Забывъ чти и живота... свычая и обычая". Але слово ѡбъıчай дуже рано зникло в нашій мові, збігшись зо словом съвъıчай, свычай значенням, так що в нас позосталось тільки саме „звичай". Уже П. Беринда в своїм Словнику 1627 р. вважає за потрібне пояснювати слово ѡбычай, як незнане, перекладаючи його на звычай. Добре відоме це слово по всіх наших пам'ятках XVI в. вже як „звичай" (старе: свычай).

В народній мові в нас можна ще знайти „звичай і обичай", але без розрізнення цих слів. Ів. Филипчак пише в „Дм. Детько": Приучиться наших звичаїв та обичаїв 43. Час би йому звикнути до наших звичаїв та обичаїв 56. Слово „обичай" вживає К. Гриневичева в „Шестокрильці" 23: Стежив за вигодами гостей різних вдач і обичаїв.

Перше значення слова „звичай" (корінь *вик*, *ук*, пор. привикати, звикати, навчатися, учитися) — набуте серед обставин, привчене. Від такого значення легко повстало нове його значення, найчастіш відоме здавна вже в нашій мові, — добрі звички або чемність. „Звичай" як „чемність, пристойність, увічливість" відоме нам із дуже давнього часу. П. Беринда знає це значення, перекладаючи нравъ словом ѡбычай. Старші наші письменники дуже часто вживають слова „звичай" як „добрий звичай", цебто „чемність". Напр.: Номис, Приказки 2850: І дітки звичай знають. Шевченко: Чи ти діточок непевних звичаю не вчила? Своїх діток доглядала, звичаю навчала 149. Пісні Д Лавренка, 1864 р.: Слово неправдиве звичаю не знає 123. „Російсько-український словник" Академії Наук т. III 502 часто перекладає російське „приличие" словом „звичай".

Від цього значення „звичаю" як „чемности" пішло й загальнознане „звичайний": це чемний, пристойний, ґречний, ввічливий. Це значення надзвичайно поширене й панує в Наддніпрянщині, хоч у нашій сучасній літературній мові сильно забувається. Ось на це трохи прикладів. Уже Словник Памви Беринди 1627-го року слово благонрávный перекладає: обычайный, добрыхъ обычаıовъ, учтивыхъ, благонравнѣ — обычайне, пристойне, а нравоучéніе — напоминанє обычайноє. М. Макаровський, „Наталя" 1848

р.: А за рід їх хто тут скаже незвичайне слово. Квітка-Основ'яненко, вид. 1893 р.: Застебнеться під саму душу, щоб нічогісінко не видно було, що незвичайне 33. То для дівчини чепурніш, то всетаки звичайніш 33. Поклонивсь звичайненько 34. На все село була і красива, і розумна, і багата, звичайна 34. Василь звичайний був проти Насті, а на Марусю й не дививсь; Настя те й діло розказує, який він звичайний 64. Т. Шевченко, „Кобзар": А ввечері мій Ярема — от хлопець звичайний (цебто: чемний), — щоб не сердить отамана, покинув Оксану 114. Нечуй-Левицький, Повісті, 1874 р.: Для звичайности (= для чемности) 32. П. Куліш, „Цар Наливай" 1900 р.: Звичайного звичайністю вітаю, хто входе гордо — згорда зустрічаю 184. Його ж, „Дівоче серце" 1876 р.: Велику незвичайність серед людей учинила 10. Номис, Приказки: Труби на пса, на чоловіка звичайне слово 3500. Марко Вовчок: Бабуся йому на те звичайненько одмовила („Основа" 1862 III 55); Бджоли доглядала так, аж, незвичайні, кусали її. Б. Грінченко: Чути було голосні, незвичайні речі. Леся Українка; Ви занадто незвичайні, що смієте тут говорити ви; се ж навіть незвичайно.

„Російсько-український Словник" Академії Наук російське „приличный" III 502 перекладає нашим „звичайний". Те саме й у Словнику Б. Грінченка.

Оце старе значення слів „звичай, звичайний, звичайно" й т. ін. у нас тепер сильно забувається, — панує тільки одне значення — „обыкновенный", pospolity, що забиває значення друге. Широкі круги наші так сильно забувають значення „звичайний — чемний", що Шевченкове „Ярема — парубок звичайний" не розуміють, даючи неправдиве пояснення.

Поруч із старим нашим „незвичайний, незвичайність, незвичайно" повстало в нас, здається, не так давно, і форма „надзвичайний, надзвичайно" і т. ін. Значення: що над звичай, рос. чрезвычайно. Уже „Приказки" Номиса знають це слово: Сталось щось надзвичайне, дивовинне, таке, чого ніколи не буває 7910. Б. Грінченко: Слухають надзвичайно уважно. Леся Українка: Коли так душа бажала надзвичайного, дивного. Форми ці добре знають і наші Словники Б. Грінченка, Академії Наук та інші. Взагалі ж, форми з *над-* надзвичайно поширені в сучасній літературній мові, вважаються за форми нормальні й помалу випирають форми з *не-* в значенні звиклого, нормального. Цебто, можливе вже тепер усталення таке: **незвичайний** — нечемний, а **надзвичайний** — що понад звичаєм, рос. чрезвычайный.

У всякому разі треба не забувати широкознаного в живій народній мові „звичайний — чемний", цебто хто знає добрі звичаї, й не зменшувати тим свого синонімічного словника.

12. Знечев'я.

Маємо в своїй живій мові дуже багато таких прислівників, що тільки малим відтінком різняться між собою. Такі синонімічні слова ми сильно й завжди плутаємо, не завдаючи собі труду глибше спинятися на їх правдивім значенні. До таких слів належить і прислівник „знечѐв'я". Як повстав цей прислівник? Що властиво він визначає? Усе це питання, на які ще не маємо остаточної відповіди.

Первѝсне значення „знечев'я" — це „з нічого", і воно добре відоме нашій мові. Словник Б. Грінченка подає рідке слово „нечев'я" чи „нечевля" й перекладає його російським „изъ ничего", подаючи два приклади: З нечев'я, а базар у степу як треба став, Гребінка 372. У нас мужицька мова піднялась із нечевля, Куліш, Хут. поезія 129.

З цього „нечев'я" й повстав прислівник „знечѐв'я", затримавши й первѝсне значення: „від нічого робити", бездільно, нічого не роблячи. Це значення й подають нам письменники, що добре знають живу народню мову. Напр. Черкасенко в своїм „Дон-Хуані" ст. 12 пише: Король і гранди ті — однó полюють, з достатків та **знечев'я**, з жиру то. Підмогильний у романі „Місто" пише: Читаючи **знечев'я** таблички. Тут „знечѐв'я" — бездільно, нічого не роблячи. Словник Академії Наук т. I ст. 208 російське „от нечего делать" добре перекладає: „знечѐв'я".

Але крім цього нормального значення

„зневч'я", поширене в нас іще й інше — несподівано, зненацька. Як повстало це друге значення, далеке від первісного, мені неясно; чи не з аналогії до подібних слів. Але цікаво, що Словник Б. Грінченка II 173 наше „зневеч'я" перекладає тільки одним російським „неожиданно", нічого не говорячи про значення „бездільно"; приклад Грінченків, щоправда, неясний: Собака зневеч'я як кинеться на мене. Але це нове значення знає вже „Енеїда" Котляревського: Як ось зневеч'я вбіг Меркурій, засапавшись, до богів II 20. Це саме значення подає й „Російсько-український Словник" Академії Наук т. II ст. 930.

В Галичині поширене, здається, „зневеч'я — несподівано. Так, у Івана Черняви: „Люди з чорним піднебінням" знаходжу: В його очах спалахнули зневеч'я гострі блиски 77. Три кремезні юнаки зневеч'я виросли 106. Обхопила його зневеч'я стара туга 120. У „Шестикрильці" К. Гриневичевої: Вітер зірвався зневеч'я 60.

В „Настроях" І. Наріжної 1936 р. знаходжу неясне: І радісно стає мені, коли зневеч'я буйний вітер в верхів'ях дуба зашумить 32.

Сердечно прошу наших дописувачів подати, яке значення „зневеч'я" панує в їхній місцевості в мові народній.

Іван Огієнко.

Спортова мова наших учнів.

Збираючи матеріяли до розвідки про школярську мову наших учнів, натрапив я на багато слів, що торкаються спорту. І не дивно, бо спорт — це нерозлучна ділянка учневого життя, й тому навіть найменші учні займаються ним дуже радо. Мене зацікавила не сама спортова термінологія а тільки поодинокі слова й фрази, зв'язані зо спортом, узяті з буденного життя учнів. Ці слова й фрази здебільша дуже оригінальні, а деякі дивні.

Найпопулярніша між учнями **гра в копаного м'яча**, і до неї саме належать майже всі школярсько-спортові слова. Ці слова я вміщую в кількох групах.

I. **М'яч або пилка** називається в школярській мові: 1) г а́ л а (пор. народне слово з В. України: гало = куля), 2) ґ у́ л я (насмішливе) і 3) б о́ м б а (від гуку при підбиванні й паданні м'яча).

II. **„Бавитися в копаного м'яча"** передають учні в своїй інтимній мові: 1) ш п і л я т и (нім. spielen гратися), 2) ш п і л я ц ь (те саме спольщене), 3) к р о п и́ т и ґ а л у, 4) м і ш а́ т и ґ а л у (має теж інше значення) і 5) з а м і ш а ц ь ґ у л ю — заграти в копаного м'яча.

У зв'язку з цим стоїть близько вислів **„кропи́ти кічки"**, вживаний при забаві в „кічки" (підбивання т. зв. палестрою патичка, що зветься кічкою), що тепер дуже мало відома, але колись була одинокою спортовою грою наших учнів. Її добре знає старше передвоєнне покоління.

III. **Перебіг гри:** 1) *копати м'яча:* а) дати шпіца — копнути сильно, б) вивалити бомбу — копнути м'яча ногою, щоб полетів дуже високо, в) запалити свічку, дати свічку — дуже високо й рівно копнути м'яча, г) заклик при копанні: „валь" (польське wal) — бий, ударяй сильно.

2) *Інші чинності:* а) к и́ в а т и — ногами відбирати противникові пилку, б) к і в а т и — йти в бік із пилкою, в) з а ш т о п у в а́ т и — притиснути ногою м'яча, що вже має впасти, щоб він не скакав по землі, г) г а с и т и, ш т о п у в а́ т и — заштопувати (чинність недовершена), ґ) м і т к и грати — головою підбивати м'яча, д) п у х н у т и — слабнути в змаганні, зле грати, е) „ш у р", як пилка летить дуже низько[1], є) да́ти по кулях — копнути по кістках (ноги).

3) *Дати ґоля*, це зн. копнути м'яча в ворота противника — передають учні у своїй власній мові такими висловами: а) зацинто́лити, б) добити (розуміється противника), в) ви́центолити із спеціяльним значенням „вибити в часі гри, вдарити там, де противник не сподівався". Обидва вислови а), в) взяті з вуличної

[1] В цілому реченні вживають цього слова: Брамкар (воротар) добре ловить щурі.

мови мешканців передмість, що має багато вульгарних і „міцних“ слів, які звичайно дуже подобаються учням.

4) *Голь і стріл.* Ґоль (англ. goal) ц. зн. копнення м'яча у брамку противника, має три назві: а) книдель, б) баняк і в) пака. Поодиноке копнення в напрямі брамки — це удар або стріл, що має дві школярські назві: а) шніт (нім. der Schnitt — кусок, врізання) і б) бомба. Але останнє слово має часто трохи інше значення, а саме: кажуть учні „є бомба“, як хтось дуже високо й далеко копне пилку. Бачимо в цій частині комічні й чужинецькі назви, вульгарні й перебільшені („сильні“), взяті з військової ділянки (напр. стріл, бомба), а слово „шніт“ із ділянки медицини (операція).

5) *Виграти в змаганні:* а) бу́рду дати (scil. противникові), б) ви́цикати, наци́кати — набити дружину (в значенні „перемогти“), в) ви́мішати — виграти гру, цебто викликати заколот у дружині противника.

IV. **Грачі й змагання.** 1) Грачі: а) пата́лах, патала́ха (G[1]: паталахи) невдатний, поганий грач, б) шпарґува́ти — шахрувати в грі, й навпаки в) без шпарґи грати — не шахрувати, не обманювати, г) добру гру грачів (копунів) хвалять словами: кляса, ліґово (спортовий гурток чи товариство, що добре грає, входить до Ліґи Окружної чи іншої), кляво (дуже рідко).

2. Спортові змагання: а) піти на спортові змагання без білета (квитка) — шварцнутися, б) у зв'язку з цим до жовніра, що часто стоїть для пильнування порядку при вході на площу, кажуть учні, щоб йому придобритися: „пане старший“.

V. **Гра в ґудзики.** Молодші ученики, головно із вселюдних шкіл, грають теж на ґудзики й мають своє окреме словництво, з якого подаю кілька зразків: 1. ґонзаль — ґудзик, 2. дзіндзяк — бляшаний ґудзик, 3. бляшак — дзіндзяк, 4. шпільнути — пштиркнути, штовхнути ґудзика, щоб посунувся на певне місце, 5. на шпатку грати — кидати ґудзиками, як один від одного віддалений на відстань розхиленого першого й другого пальця, 6. обголити — обіграти в ґудзики.

VI. **Висновки.** З цього доволі великого списку школярсько-спортових слів, що має разом 46 назов, можемо зробити деякі висновки. А саме: в першу чергу відбивається тут вплив вуличної міської мови з вульгарними формами, що дуже прикро нас вражають (шпіляць, мішаць, валь) й вульгарними словами, як пухнути, кропити,ківати, цинтолити, баняк, шпарґа, паталах, дати шпіца, дати по кулях, бурда й і. Далі бачимо теж значний вплив чужих мов, насамперед польської, а далі німецької (шпіц, шніт, шпіляти, шварцнутися), після цього є неологізми (бляшак, ліґово), слова дитячі (дзіндзяк, пор. дзіньо, дзеня), вкінці слова незрозумілі, що їх важко розібрати (кляво). І чужі слова й новотвори легко пояснити тим, що вони подобаються малим учням своїм незвичайним виглядом (і звуком), і певною таємничістю. Вкінці бачимо теж комізм та іронію в цій школярській мові, напр. вицикати, пухнути, баняк, книдель, ґуля, пане старший, а врешті маємо теж гарні образові вислови, як: запалити й дати свічку, гасити свічку, обголити, щур, вивалити бомбу. Деякі слова дуже спеціяльні; це чисто місцеві слова, відомі тільки тісним гуртками на терені окремих шкіл і районів. Найбільш уживають їх учні української гімназії й вселюдної школи ім. М. Шашкевича в Перемишлі, й від них я записав їх.

Перемишль. Євген Грицак.

Чистота й правильність української мови.[1]

41. „Мене одягали у хмурний покров“ (ст. 28). Трудно уявити собі „хмурний покров“, тому що хмурне буває чоло, обличчя, що передає гнівний, чи задуманий стан людини (І. Огієнко: Словн. місц. сл. 113).

42. „Вино блакитне наливали в джбан“ (ст 28). Автор любить, видко, блакитну барву, бо в нього й бли-

---

[1] Замітки про мову „Слова про Ігорів полк“ у перекладі Св. Гординського.

скавиці блакитні, й вино блакитне. Чому вино не синє, як у тексті? Могло б іще бути голубе, як італійське небо, проте синє буде таки темніше, а таке повинно бути (може й каламутне), бо змішане з отрутою.

43. „І води із Дону випити шоломом“ (ст. 29). Кажемо: випити вина, горілки — бо розуміємо: келих, чи склянку вина, чарку горілки і т. п., але води напитися; а випити хіба: воду. Аналогічно до: „випити кварту, чи склянку води“ можна б сказати: „випити шолом води“. А шоломом можна тільки: напитися з Дону води (або: шоломом випити з чогось, нпр. з діжки, воду).

44. „І обох сміливців спутав у заліззя“ (ст. 29). Складня (функція) дієслова спутати вимагає: чим, не в що, нпр. спутав коні путом. Спутатись = зв'язатися (спаруватися): з ким, напр. спуталися з собою, як горох з тичиною. Запутатися в що: в гарбузиння, огудиння. А коли автор хоче: в що, тоді: закувати в що (в заліззя, кайдани).

Окують царей неситих
В залізнії пута (Т. Шевч.: Неофіти).

Гей, мої жупани повдягали хани,
Мене закували в кайдани
(Пісня про козака Супруна).

Спутати заліззям (не: в заліззя) було б граматично добре, та стилістично не зовсім; путати — в сучасному значенні — це в'язати чимсь податним, гнучким (мотузяним шнуром, волокном, ликом, нитками й т. п.), а не залізом.

45. „Бо година стала третій день невидна“ (ст. 29). Може: на третій день, або: третього дня, — бо так доведеться розуміти, що вже третій день щось діється. — І що вона за „година невидна“? Знаємо годину: досвітню, ранішню, пізню, останню, — а невидна може бути ніч, пора. Напр.: Темна нічка, невидненька (нар. пісня). І навіщо так деформувати текст, коли в оригіналі цілком просто: бо темно було в (на) третій день.

46. „Див об землю гримнув. Стали ґотські діви понад морем, злотом руським задзвеніли“ (ст. 29). Гримнув — чим? бо: гримнув дверима. А хоч би й собою — то це образ пасивний: Див упав, хтось його скинув, тим часом в оригіналі вжито слово активне: кинувся, скочив. Діви злотом задзвеніли — цебто: діви як злото, діви з золота - металу; хтось їх торкнув, потряс ними — і вони задзвеніли. Чого ж так? бо не відрізнено двоє слів: 1) дзвеніти, неперехідне, здебільша тільки в третій особі, нпр. дзвенить в усі; і 2) дзвонити, перехідне, особове, нпр. дзвоню в дзвін.

47. „Буса славлять, мріють месть за Шароканя“ (ст. 29). В сучасній літ. мові слово мріяти не сполучується просто з причиновим (знахідним) без прийменника, — воно виступає завжди з приймен.: про кого, про що (І. Огієнко: Словн. місц. сл. 55). Знаходимо, правда, в Тичини: Щось мріє гай над річкою (Гаї шумлять); та це: щось — не обов'язково причиновий, воно може бути замість: чогось. Друге: мріти - виднітися (в далині степи мріють) кладеться з назовним. Тут: мріють про помсту, леліють-ховають в серці помсту.

48. „Тоді почав великий Святослав своє ронити золотеє слово“ (ст. 30). Через свою недоконаність, сполука нещоденного слова: ронити з найзвичайнішим: почав, а ще й у віднесенні до святкового: золотого слова, — викликає неповажні асоціяції: почав відміряти зрідка, чи цідити крапельками. Поважного настрою, потрібного в цьому місці, така комбінація слів не дає. Краще б став говорити, промовляти.

49. „Бороти землю хижих половчан“ (ст. 30). Тепер не кажемо: бороти кого, та й взагалі самого бороти не вживаємо. Замість його маємо в цій функції: побороти кого, перемогти кого, (воювати проти кого, за що — І. Огієнко: Словн. м. с. 21). Бороти — виступає завжди з займен. *-ся*: боротися за кого, за що (І. Огієнко: Словн. м. с. 12). В літературі знаходим слово боротися ще й самостійно, або в сполученні: з ким, з чим.

50. „Їх харалуг заковує жорстокий“ (ст. 30). Харалуг — залізо, тут: залізний панцир. Він може бути твердий, але не жорстокий, бо жорстокий — те саме що: лютий (І. Огієнко: Словн. м. сл. 33), без серця, нпр. тиран, ворог,

кат. Цю прикмету даєм людям, а не звірам, чи річам.

51. ...„Без щитів, з самими ножами зза чобіт, на ворогів вони летіли...“ (ст. 31). Ножами з-за чобіт — неясне; ніби: стоять собі в кутку чоботи, а з-за них виглядають якісь ножі. Або: з-за чобіт не пішов до міста — значить: тому, що не було чобіт. Тут річ у ножах, що їх ховають за халяву —

Ой вигострю товариша,
Засуну в халяву (Т. Шевченко),

то й чому не взяти готове слово: захалявок, що його вжив Ст. Руданський в своєму переспіві Слова?

52. „І давню (славу) ми поділимо собі!“ (ст. 31). Щоб не було цього: ми (бо воно є вже в дієслові: поділимо), та й щоб уникнути прозового ділення слави на шматочки, чи не краще було б сказати: і давньою поділимось собі?

53. „А чи ж воно не диво, браття милі, Аби старий тепер помолодів?“ (ст. 31). Краща була б конструкція дативу з інфінітивом: старому помолодіти. А вже ніяк не можна допустити на цьому місці *аби*, де повинно бути: *щоб*. Проти такого аби, виступав знавець нашої мови Модест Левицький (ум. 16. VI. 1932 р. в Луцьку) і дуже гарно навчав про це в своїй „Українській Граматиці“ (вид. 1923 р.): „Багато наших людей, навіть письменників, часто вживають „аби“ замість „щоб“, не відрізняючи... одне від одного, так ніби вони однакові. Тим часом зміст їх не однаковий: *щоб* — московське: чтобы, *аби* — московське: лишь бы. Це тільки в польській мові: żeby і aby мають однаковий зміст. Отже це змішування в нашій мові є полонізм, якого не слід би заводити“ (ст. 183).

54. „Ось криками вже Римів залунав“ (ст. 31). Штучна, ненатуральна фраза. Як це Римів (місто, назва) залунав? Знаємо, що: лунає спів, лунають пісні. Пішла луна гаєм (Шевч.). Ото ж: не криками Римів, а навпаки: крики Римовом (в Римові) залунали.

55. „Журба і жаль для Глібового сина“ (ст. 31).

Ой жаль, жаль, серцю буде (нар. пісня).
Ой жаль мені превеликий (нар. пісня).

Отак би й тут (датний): журба і жаль Глібовому синові. Або: впала журба на Глібового сина.

56. ...„а рабів шагами торгували б“ (ст. 32). Шагами, т. зн. грішми, ніхто не торгує (хіба що тільки фальшівники-підроблювачі). Можна торгувати: цукром, сірниками, збіжжям, добром і т. п. Продавати: За три шаги продається (Т. Шевченко: Три літа).

Кайданами міняються,
Правдою торгують
(Т. Шевченко: І мертвим).

Вторгувати що, скільки:

Вторгувала, серденько, п'ятака (Т. Шевч.).

В цьому випадку: рабів продавали б за шаги, або ще краще: по шагу.

57. „Ти ж бо мечеш дивно по землі живучими стрілками — Глібовими смілими синами!“ (ст. 32). Живучі стрілки — штучні (див. увагу до ст. 12). Поетові нічого боятись дати прикметника: живий; навіть речі з ним оживають і набирають символічного значення (пор. Шевченкове:

Настане суд, — заговорять
І Дніпро і гори!

А тут і поготів: адже стріли — це сини Глібові. Сміло можна сказати: живими стрілами, або: самострілами.

58. „Чи ж не ви це по крові розлитій Пропливали в золотім шоломі?“ (ст. 32). Пропливати, проплисти — звичайно: поміж очеретами, острівцями, скелями, лавами й т. п. — Та й не: по крові розлитій, а хіба: в крові плисти, пливати, в крові плавитися, скупатись у крові, кров'ю плисти, підпливати:

Улиці, базари
Крились трупом, плили кров'ю
(Т. Шевченко: Червоний
[бенкет — Гайдамаки).

Смілянщина
Кров'ю підпливає (там же).

Однина — в золотім шоломі — теж не на місці: Тільки: в золотих шоломах (два ж князі: Рюрик і Давид). Буває, що присудка, як окреслення дії, яка відноситься до підмету в однині, — даємо в множині, — та тоді зміцняємо підмета ще додатковими окресленнями (місця, способу дії і т. п.), нпр.: з рушницями (рушницею) на плечах, струнко ступаючи по брукові, маршували сотня за

сотнею, курінь за куренем. І ще: поставлення слів — в золотім шоломі — аж прикінці другого рядка (замість в першому по словах: ви це —), та ще вкупі з: пропливали по крові — (пор. по озері, по морі, річці), — може викликати непотрібне уявлення, наче б оті князі, сівши в якогось золотого шолома, пропливали собі кудись.

59. „Замкнув ворота синього Дунаю, Крізь хмари гаті кинувши, і в краю Усім, аж по Дунай, ти чиниш суд“ (ст. 33). Стилістично краще буде поставити в датному (як і в оригіналі): замкнув ворота синьому Дунаю (-еві). — „Меча бремени чрез облакы“ — це в переклададача: гаті крізь хмари кинувши. Гаті — це греблі (менші: запруди Л. У.: Ліс. Пісня). Якже їх крізь хмари кинути? Ще: під хмари, або понад хмари (хмарами) — поетичне перебільшення, та й годі; але: крізь хмари греблі — тільки затемнює образ. Тим часом в оригіналі образ цей ясний: кидаючи таранами аж під (попід) хмари. Фразу: „усім ти чиниш суд“ треба було взорувати на народній поезії (коляди, веснянки); там знаходимо гарні словосполучення (хоч давні, але й досі живі ще): раду радити, суди судити.

Рівне. Б. Кобилянський.

Переклади з Євангелії.

Бог — Слово.[1]

Євангелія Івана І 1-18.

1. В початку́ було Сло́во, а Сло́во те в Бо́га було́, і Бо́гом було́ теє Сло́во.
2. Воно в Бо́га було́ в початку́.
3. Все повста́ло від Нього, і ніщо́, що повста́ло, не повста́ло без Нього.
4. І життя́ було в Нім, а життя́ було Сві́тлом люде́й.
5. А Світло у те́мряві світить, і те́мрява не́ огорну́ла Його́.
6. Був оди́н чолові́к, що від Бо́га був пі́сланий, йому ім́е́но Іва́н.
7. Він прийшо́в на свідо́цтво, щоб засві́дчить про Світло, щоб повірили всі́ через Нього.
8. Він тим Сві́тлом не бу́в, але свідчити ма́в він про Світло.
9. Було Світло правди́ве, що освічує ко́жну люди́ну, що прихо́дить на світ.
10. Воно в світі було́, і світ через Нього повста́в, але́ світ Його́ не пізна́в.
11. До свойо́го прийшло́ було́, та свої відцура́лись Його́.
12. А всім ти́м, що Його́ прийняли́, дало міць дітьми Бо́жими бу́ти, тим, що вірять в Ім'я Його́,
13. що не з кро́ви, ані з пожадли́вості тіла, ані з во́лі люди́ни, але́ народи́лись від Бо́га.
14. І Сло́во те ста́лося ті́лом, й осели́лось між на́ми, повне ла́ски та пра́вди, і ми ба́чили Сла́ву Його́, Славу як одноро́дженого від Отця́.
15. Іван свідчить про Нього, й заклика́є, говоря́чи: „Це був То́й, що про Нього каза́в я: Той, що при́йде за мно́ю, був до ме́не, бо був пе́рше, ніж я“.
16. А з Його́ повноти́ ми оде́ржали всі, а то ла́ску за ла́скою.
17. Бо Зако́н Моісе́єм був да́ний, а ла́ска та правда явились Ісу́сом Христо́м.
18. Ніхто Бо́га ніко́ли не ба́чив, — одноро́джений Си́н, що на ло́ні Отця́, Той Сам ви́явив.

Я — Пастир Добрий.[2]

Євангелія Івана X 1-21.

1. „Попра́вді, попра́вді кажу́ вам: Хто не вхо́дить ворітьми в коша́ру, але́ переда́зить де і́нде, — той злоді́й й розбі́йник.

[1] Подаємо тут зразки перекладу трудних місць з Євангелії Івана; такими місцями переповнена ця Книга. Місця дуже трудні для перекладу, бо надзвичайно глибокі змістом і величні формою.

[2] Переклад такої величної Книги, як Євангелія Івана, мусить виявити багатство нашої мови. Притча про Доброго Пастиря, напр., має термінологію пастушого побуту, а вона ж у нас не вбога (тут, напр.: кошара, отара, вівчар, пасовисько, полошити і ін.).

2. А хто вхо́дить ворі́тьми, — той ві́вцям пасту́х.

3. Ворота́р відчиня́є йому́, й його го́лосу слу́хають ві́вці; й свої ві́вці він клі́че по йме́нню й виприва́джує їх.

4. А як ви́жене всі свої ві́вці, він їм пе́ред веде́, й ві́вці на́зирці су́нуть за ни́м, бо зна́ють вони́ його го́лос.

5. За чужи́м же вони́ не піду́ть, а втіка́ють від нього, бо не зна́ють вони́ чужих го́лосу".

6. Оцю при́тчу пові́в їм Ісу́с, але не́ зрозуміли вони́, про що їм говори́в.

7. І зно́ву промо́вив Ісу́с: „Попра́вді, попра́вді кажу́ вам, що воро́та Я ві́вцям.

8. Усі, скільки їх перше Ме́не прихо́дило, то злодії й розбі́йники, але ві́вці не слу́хали їх.

9. Я — воро́та: колі́ через Ме́не хто ввійде, спасе́ться, і той ввійде і ви́йде, й пасови́сько він зна́йде.

10. Злодій тільки на те́ закрада́ється, щоб кра́сти, й вбива́ти та ни́щити. Я прийшо́в, щоб ви ма́ли життя́, й подоста́тку щоб ма́ли.

11. Я — Пастир До́брий. Вівчар до́брий кладе́ свою ду́шу за ві́вці.

12. А на́ймит, і той, не вівча́р хто, що ві́вці йому́ не свої, *коли* ба́чить, що во́вк наближа́ється, то ки́дає ві́вці й тіка́є, а вовк їх хапа́є й поло́шить.

13. А на́ймит втіка́є, тому́ що він на́ймит, і не дба́є про ві́вці.

14. Я — Пастир До́брий, і зна́ю своїх, і свої Мене зна́ють.

15. Як Оте́ць Мене зна́є, так і Я Отця́ зна́ю, і ду́шу Свою́ Я за ві́вці кладу́.

16. Також ма́ю Я інших ове́ць, що вони́ не з ціє́ї коша́ри, — Я пови́нен і їх припрова́дити. І Мій го́лос почу́ють вони́, — і бу́де ота́ра одна́ *і* па́стир оди́н.

17. Через те́ Отець лю́бить Мене́, що я ду́шу Свою́ віддаю́, щоб ізно́ву прийня́ти її.

18. Ніхто в Ме́не її не бере́, але Я' Сам від Се́бе кладу́ її. Маю вла́ду відда́ти її, й маю вла́ду прийнять її зно́ву. Я цю за́повідь взя́в від Свойо́го Отця́".

19. З-за цих слі́в між юде́ями зно́ву незго́да повста́ла.

20. І бага́то хто з ни́х говори́ли: „Він де́мона ма́є, і несамови́тий. Чого ви́ Його слу́хаєте?"

21. А інші каза́ли: „Ці слова́ не того́, хто де́мона ма́є. Хіба о́чі сліпи́м відкрива́ть демон мо́же?"

Переклав Іван Огієнко.

Практичні лекції літературної мови.

Заповіт.

Як умру́[1], то поховайте[2]
Мене́[3] на моги́лі[4]
Серед[5] сте́пу[27] широ́кого
В Украї́ні[6] ми́лій:

Щоб[7] лани́ широкопо́лі,[8]
І Дніпро́,[9] і кру́чі
Було́[10] ви́дно, було́ чу́ти,
Як реве́ реву́чий.[11]

[1] Як *у*мру, але: коли *в*мру; початкова ненаголошена приставка *у* — *в* чергуються: по голосній *в*, по приголосній *у*. [2] „Хова́ти" покійника, закопувати. [3] Мене́, тебе́, себе́, того́, але по прийменниках: до ме́не, за те́бе, з се́бе, до то́го; не кажіть ме́не, те́бе, се́бе, коли вони без прийменника! Запам'ятайте: Заведу́ тебе́ до те́бе. [4] Склади *ги*, *ки*, *хи* не вимовляйте як *гі*, *кі*, *хі*! [5] Прийменники звичайно не мають свого наголосу, — його має йменник, до якого вони стосуються: „серед сте́пу" — це одна наголосова (акцентова) одиниця; ось тому́ прийменник, як окреме слово, може мати подвійний наголос: се́ре́д. [6] В оригіналі Шевченко написав: „На Вкраїні", але тепер не прийнято писати „Вкраїна", а тільки „Україна", тому мусимо змінити на „В Україні". Всі культурні народи для практичного вжитку змінюють правопис творів своїх старших письменників. Написати „На Україні" не можемо, бо порушиться розмір (стане 5 складів, а для ритму треба тільки 4); крім цього, сам Шевченко в своїм „Кобзарі" написав форму „в Україні" 41 раз, а „на Україні" 33 рази. Коли б Шевченко жив, він писав би сьогодні тільки „в Україні". [7] Шевченко завжди писав тільки *щоб*, а не *щоби*. Не пишіть і не кажіть *щоби*! [8] Складені епітети дуже прикрашують нашу мову, вживайте їх частіш! Про них див. мою статтю в „РМ" 1934 р. ч. 2 ст. 69-72, див. іще „РМ" 1935 р. ст. 259 у ч. 6-м. [9] Літературна сучасна мова вживає тільки форми „Дніпро́" ніякого роду, а архаїчної форми „Дніпр" тепер не вживаємо. [10] Кажемо тільки було́, а не бу́ло. [11] Цебто Дніпро.

Як понесé[12] з України
У синєє[13] мóре[28]
Кров ворóжу...[19] Отоді я
І[14] лани́, і[14] гóри —

Все[15] покину, і[14] поли́ну
До сáмого Бóга
Моли́тися... А до тóго[3] —
Я не[16] знáю Бóга!...

Поховáйте[2] та вставáйте,
Кайдáни[17] порвíте,[18]
І врáжою[19] злóю крóв'ю[20]
Вóлю окропíте[18]!

І мене́[3] в сім'ї[21] вели́кій,
В сім'ї[21] вóльній[22], нóвій[23]
Не[16] забýдьте пом'янýти
Незли́м[24] ти́хим[4] слóвом!

1845, 25. XII.
Переяслав[26].

Тарáс[25] Шевчéнко.

---

[12] Не кажіть: понéсе! [13] Синій, синя, синє, си́нька, а не: синий, сина, сине, синого, синка. Добре знайте (за Словником), коли буває в прикметниках *-ній*! [14] По голосній пишемо *й*, а не *і*, але по павзі, як тут, і коли треба це *і* підкреслити, можна писати *і* замість *й*. [15] Не кажіть говіркового „всьо“, — цієї форми тепер не вживаємо. [16] Частку *не* при дієсловах звичайно пишемо окремо, див. „Рідне Писання“ § 231. [17] Літературна частіша форма кайдáни, місцева кайдани́. [18] Звичайно: порві́ть, окропі́ть, але в поважній мові, як тут, добрі й архаїчні форми на *-іте*. [19] Звичайно: ворóжий, як і вище: „кров ворожу“; але й архаїчна форма „вражий“ часта в нашій мові (пор.: вражий син). [20] Кров, з крóви, цій крóві, у крові́ руки, цією крóв'ю; не кажіть: кровію чи кров'ю! [21] Сім'я, з сім'ї, сім'єю, у сім'ї; форма сем'я р дка. [29] Вольний — це архаїзм, допущéнний у поважній мові, як тут; звичайно ж — ві́льний. [24] Сьогодні в літературній мові панує тільки форма нови́й, новá, новé; але на Київщині часта й форма нóвий, чомý вжив її й Шевченко. [24] Цебто добрим, тому пишемо „незлим“, а не „не злим“; див. „Рідне Писання § 231-й. [25] Не кажіть: Тáрас Шéвченько, а тільки: Тарáс Шевчéнко. [26] Стародавній наголос: Переяслав (перея́ славу, узяв славу). [27] Не забувайте вимови; родовий відмінок: серед стéпу, сáду, бóю, гáю, ві́ку, лýгу, смі́ху, крóві і т. ін., але місцевий: на-в степý, садý, бою, гаю, вікý, лугý, сміхý, крові́. [28] Запам'ятайте відміну: мóре, мóря, мóрю, мóрем, на мóрі, множина: моря́, морів, моря́м, моря́ми, моря́х, — апострофа ' тут ніде не пишемо, цебто й не вимовляємо: мор'я, на мор'ях, треба: всі моря́, на моря́х.

До автомобілевої термінології.

Відповідь на дописа п. С. Сенети.

Добрі й речеві завваги п. С. Сенети щодо автомобілевої термінології, подані в числі 8 „Рідної Мови“ за цей рік, мають певну слушність, однак не зо всіма ними можна погодитися. Може й слушно, що в назві р у ш і й кінцівка *-ій* надається скоріш для означення осіб, ніж до речей, і що може доречніш було б мотор назвати р у х а р чи п о р у ш н и к, але назву р у ш і й узято зо Словника Української Академії Наук, тому цей термін (р у ш і й) треба вважати вже за взаконений.

Заміна невластивої назви т а н к (що означає цистерну) на п а н ц е р о с о в г, що я запропонував, може й справді затяжка, як завважує п. Сенета. Тоді можна б прийняти влучну, як мені видається, назву п о в з, що недавно й уперше стрінув я її в пресі (див. ч. 27 „Батьківщини“). В практичному вжитку цього терміну говоритиметься: повз, повзи, панцероповзи, тяжкоповзи, легкоповзи („танкетка“) і т. ін.

Термін с е р е д в і з з я, запропонований на заміну назви к а р е т а, невідповідний, бо все, що є надбудова над підвоззям, уходить вже в поняття надвіззя. Особове ж (пасажирське) надвіззя (карета, каросерія) в практиці називають б у д а. Правдоподібно в практиці перевагу візьме назва — б у д а.

Термін п е р е н о с о р у ш н и й механізм, щоправда, трохи затяжкий. Можна б заступити його назвою, що пропонує п. Сенета, — п е р е н о с н и к, але зо зміною слова на жіночий рід, тоб то — п е р е н о с н я, для уподібнення з назвами, що вже входять у це поняття, як складові частини, а саме: з л ý ч н я й п е р е л у ч н я. Отже цілість мала б виглядати так: п р е р е н о с н я; складові частини її: з л ý ч н я, п е р е л у ч н я трибова й д и ф ф е р е н ц і я л. Останній, як назва чужа, затримує свою незмінну форму.

Термін м а г н е т о треба залишити, бо назва міцно вже засвоїлася. Запро-

понована ж на заміну назви магнето назва запальник скоріш надається на заступлення назви свічка, що властиво запалює, а не світить, послуговуючись електричним струмом від магнета.

Запропонований вкінці термін колесня замість пневмошини (польське oropa) не підхожий, бо звичайно „колеснею“ назвемо кожну робітню, де виробляються чи направляються колеса. Інша річ термін наколесня, що теж пропонує п. Сенета. Цей термін вже більш підходить до заступлення поняття п. oropa. Але в Україні, принаймні на Київщині й довколишніх землях, називають ту залізну штабу, що нею обтягають обода на колесі, — шина. Тому, коли обтяжуємо обода замість залізної шини гумою, то буде натуральним назвати її гумовою шиною (гумошиною). Звидси й наповнена повітрям гумова шина (oropa) напрошується назватись пневмошина. Можна, звичайно, погодитись і з назвою наколесня.

Щодо назви вкладня замість гумодутки (dętki), то тут виникає те заперечення, що вкладнею можна назвати багато речей, — усе те, що вкладається. На це потрібна б якась інша назва, коли недобре бренить термін гумодутка. Врешті, кожне нове слово вимагає призвичаєння до себе.

Варшава. В. Дитель.

Причинки до назовництва сіл на Лемківщині.

В одинадцятому числі „Рідної Мови“ за 1933 р. згадує д. В. Виногородський про містечко **Літовища**, що зветься тепер урядово „Lutowiska“. Населення вживає правильної назви „Літовища“. Що це назва правильна, доказує й польський ось такий урядовий документ: „Випис із реєстру побору податків із 1663 р.“, опублікований у книжці „Pamiątki i wspomienia z Sanockiej Ziemi“ із 1907 р., виданій на правах рукопису, згадує виразно про місцевості »Litowiska«, „Skorodne“, „Rosochate“, „Polańczyk“, що належить до рідні Полянських. Цей випис знаходиться в архіві рідні Вікторів, власників села Семкова Воля, в Сяніччині.

У цьому документі згадуються ще такі оселі, що їх назви відмінні від теперішніх, урядових. Ці урядові назви подаємо в дужках: **Dudenice** (Dudyńce), **Zołobek** (Żłobek), **Simkowa wola** (Sękowa wola), **Ternka** (Terka), **Mokrzany** (Mokre), **Zagorze** (Zagórz), **Repedia** (Rzepedź), **Dąbrówka niemiecka** (Dąbrówka polska), **Bezmilowa** (Bezmihowa).

У названому документі є ще одна цікава замітка. Згадується там побіч села Морохова також села Wietrzany і Mokrzany. Mokrzany — це, як ми вже зазначили, теперішнє „Мокре“. Натомість село Вітряни не існує. Зате село Морохів складається із двох частин, а то долішнього кінця, що його мешканці звуть себе „селянами“, й горішнього, що його мешканців звуть „вітряни“. Ці дві частині села ворогують із собою, а в останніх роках вели завзятий процес за ліс. Мають вони окремі ліси й пасовиська. Видно — двісті, триста років тому були це дві окремі оселі.

Бережани. Франц Коковський.

Замітки про українську мову Самбірщини.

1. Звук ѣ у самбірських говірках.

Як відомо, звук *ѣ* переходить у нашій мові в голосний *і* з палаталізацією попереднього приголосного: німий, сірий, ніде. У самбірських говірках, як також подекуди в Дрогобиччині, *ѣ* ще не всюди вспіло розвинутися в *і*; ось кільканадцять прикладів цього з'явища: сьирка, мньира, вйира, льикарство, сьльипундра, сьльицтво (слідство) і т. ін.

2. Дещо про двоїну в Самбірщині.

У деяких словах у сполученні з числівниками (від 1-4, а часом і з більшими числами) й прикметниками заховалася в самбірських говірках, побіч звичайних форм множини, і двоїна. На

цьому місці подаю кілька прикладів такого з'явища: штири годині, три корові, дві копі, три слові, дві ґирі (дірі), штири морды (морґі), злы рока́, тройи хлыба, гусцы ячмина́, сто хлопа.

3. Метатеза.

Метатеза, або переставлення, тісно в'яжеться з людовою етимологією, бо цьому законові підпорядковуються передусім чужі слова, рідше й свої слова. Як усюди в житті виконується праця по можності з найменшим опором, такий самий процес зустрічається й у житті наших мовних приладів: плавкість нашої й взагалі кожної мови залежна від справности нашої мовної машинерії. Коли наш народ має до діла із чужим, незрозумілим йому словом, народня етимологія перекручує це слово на свій лад, трапляється, що й свої слова (найчастіш через накопичення приголосних) тяжко вимовляти, тоді йде на поміч редукція, асиміляція, або й метатеза.

Нижче подаю кілька прикладів на переставлення, що дуже часто в наших говірках є вислідом виміни сонорних *р, ль, л, м, н,* або переставлення сонорного в поствокальній позиції: манастирський // намастирський; Коперняк // Коприняк, Кондрак ≤ Конрад, крутка ≤ куртка й ін.

4. Колектіва в Самбірщині.

У нашій мові є кільканадцять, а може й кількадесять слів, що вживаються тільки в однині, — множини вони не мають, бо їх однина вже має значення множини. Є це колектіва: листя, насіння, жито, овес. У самбірських говірках деякі колектіва творять множину з переходом наголосу на останній склад (з кінця). Множини вживається на означення великої скількости: зыльи́, збіжи́, пшиниці, жита́, ячмина́, бульби́, капусти́, кропиви́, восити́ // восита́, румини́ // румина́, лыси і т. ін.

Самбір. Дм. Бандрівський.

Навчаймося літературної мови від Шевченка.

Словник мови „Кобзаря".

О.

О камінь розбивають серце 267. Коси о поли бились 277.

Об землю вдарили 77. Ударивсь **об** поли 402.

Обидва, а не оба. Оби́два закричали 118. Розійшлись оби́два 548. Не кажіть обидва́.

Обоє наїлись 171. Заходилися обоє 361 (а не: двох). Помарніли ми обоє 418.

Обоюдні ножі 152.

Образ — малюнок тільки святого. Мов перед о́бразом святим 455. Образ Божий 465. Іко́на — рідковживане.

Обрати кого чим: Обра́ли мене госпо́дарем 359.

Оглухли 248. Всі оглу́хли 179. Оглу́х, а не оглох.

Од завжди писав Шевченко; форми **від** не писав ніколи.

Один я на світі 72. Одни́м — одно́ дитя було 383. Одна о́дну хилить 398. Одні́сенький один 547.

Одружитися з ким (а не: на кому, і не: віддатися). Одружи́лась би я з чорнобривим сиротою 400.

Одцуратися кого-чого. Одцура́ється брат брата і дитини мати 250.

Одчиняти, а не отворяти. Одчиня́є ворота 241. Брама одчини́лась 516. Двері одчинились 174. Вікно одчинялось 432.

Одягати що, а не вбирати. Одяга́є жупана 200. Одягла́ його в червоний в жупан дорогий 449.

Оливо, а не олово. Ще раз те о́ливо потрачу 391.

Он щось ходить 4.

Опівночі прокинулась 283.

Опріч пана 384.

Осінній, а не осінний. Коло осіннього Миколи 276.

Останній 89, оста́нняя 347, оста́нню 305, а не: -ний, -нна, -нну.

Останусь тута 424. Одна я оста́лась 112. Осталась вдовою 129. Вдова осталась не сама 439.

Остатній, а не -ний. Оста́тняя кара 119.

Отим то й ба, що живете, а не чули 344. Отим бо й ба 481.

Отруїти 399, отру́їли 399, отруїв 477.

Оцей, оци́м 395, оце́ 222.

Очі, оче́й 51, очи́ма 188.

П.

Панахиду за Петра служити 430. Ідуть править панахи́ду над нашим гетьманом 430.

Пари́ж, а не Па́риж. В Пари́жі 218. 313.

Пекельний, а не пекольний. Огонь пеке́льний 534.

Перелечу́ 503, а не переле́чу.

Перш — перше. Було так перш, тепер дивись 10. Пе́рше думав 576.

Питати кого, в кого. Пита́ла зозулі 153. Очерети у Дніпра питають 44. Ганна діда питалася 238.

Пиша́лася синами мати, синами вольними 330.

Підпи́лий 162, а не: підпивший.

Підтоптатись, а не: піддоптатись. Підтопта́лась стара моя сила 195.

Пісенька, а не пісонька. Пісеньку заспіваю 423.

Після — це: потім, по чому. Після Покрови вертався з Дону я 491. Не кажіть: після моеї думки, а: на мою думку.

Піди принеси 435. Пішла б же я утопилась 38. Ой піду́ я боса 399.

Плакати за ким, рідко по кому. Вона й досі пла́че та за козака́ми 329. Пла́кали по батькові 328.

Пливи Дніпро́м 272, а не: по Дніпрі.

Пляшка, а не фляшка. В гаю все по́котом лежало — пляшки́ і гості 316.

По в нашій мові має широке значення. 1) З відмінком знахідним для зазначення цілі дії: Пішла по воду 537. Потяг по дрова в зелену діброву 351. Але тут частіш **за** з орудним. 2) з давальним (місцевим) на означення ціни: По чому хліб і сіль по чім 245. 3) з давальним: Дурня знать по походу 425. 4) з місцевим при докладно окресленім просторі: Піде собі зажурившись гаєм по долині 465. По келії старий чернець ходить 333. У цих випадках, при неокресленім просторі, звичайно орудний без *по:* Пішла луна гаєм 5. Поплив Дністром 393. Біга Катря боса лісом 30. Пішла полем 248. Ідуть шляхом чумаченьки 22. 5) У множині по *по* тільки місцевий а не давальний: По сінях 86 (а не по сіням). По горищах, по коморах, по льохах, усюди 93.

Поблагословити, рідше арх. благословити. Поблагослови́ла свого Ма́рка 236.

Повен чого. Пливе чо́вен води по́вен 142.

Повз, а не мимо. Я ішла повз хатину 214.

Повинен знать 357.

Повмирати з чого. Вони з холєри повмирали 423.

Погуляти — це розважитись, а не танцювати. І ти, білолиций, по синьому небу вийдеш погуля́ти 382.

Подивись, а не подиви. А подиви́ся та спитай 481.

Подякувати кому, а не кого. Подя́кував за хліб добрим людям 490.

Поживеш 233, а не поживєш. Див. жити.

Позавчора, а не оноді. Позавчо́ра перед жидом гнувся 185.

Початкова Граматика українськоі літературноі мови.

45. Безпідметові речення.

Шевченко в неволі.

Благаю Бога, щоб світало.
Мов волі, сонця, світу жду.
Цвіркун замовкне, „зорю" б'ють, —
Благаю Бога, щоб смеркало!
Бо на позорище ведуть
Старого дурня муштрувати,
Щоб знав, як волю шанувати,
Щоб знав, як дурня всюди б'ють.

1847. Орська фортеця. Т. Шевченко.

Дивлюся — аж світає. Червоніє за горою. Занудило коло серця, закололо в боку. Ой, у полі жито копитами збито; в чистім полі край дороги козаченька вбито; ой убито, вбито, затягнено в жито, червоною китайкою личенько прикрито. Чогось мені не спиться й не лежиться. Мальованим конем не далеко в'їдеш. Оглухли, не чують: кайданами міняються, правдою торгують і Господа зневажають, людей запрягають в тяжкі ярма; орють лихо, лихом засівають. Щи-

рому серцю на світі не довго загинуть. Не бити гадюки, то не взяти її в руки. Темно ще на дворі. Козакам того тільки й треба. Стало жаль моїх дівчаток.

Що таке безпідметове речення? Яка буває безпідметовість? Чим зазначаємо присудка в безпідметовім реченні (9 груп)? Чи часті в нас ці речення? Коли вживаємо безпідметових речень?

Бувають такі одночленні речення, що мають один тільки присудок, але такий, що з ним зіллявся й підмет, напр.: *Гримить*. **Речення, що не має ясноокресленого граматичного підмету, цебто іменника в називному відмінку, зветься безпідметове,** напр.: *Похолодало*.

Безпідметовість буває повна, коли підмета зовсім не знаємо, напр.: *Світає*, або відносна, коли підмета знаємо, але він зайвий або збірний, напр.: *Кажуть* (цебто люди), *що війна буде.*

В безпідметових реченнях присудка зазначаємо найрізнішим способом, а саме.

1. Третя особа однини від безособових дієслів, що визначають явища зовнішньої природи або наші особисті внутрішні й зовнішні почуття. Напр.: смеркає, вечоріє, світає, гремить, свербить, нудить, коле, не спиться й т. ін.

2. Третя особа однини часу минулого ніякого роду: загуркотіло, понесло, зломило, загреміло.

3. Дієприкметник минулого часу ніякого роду на *-но*, *-то*: *Козаченька вбито, затягнено в жито.*

4. Третя особа однини зворотних дієслів на *-ся*: *Умреться, то все минеться.*

5. Друга особа однини часу теперішнього: *Як постелеш, так і ляжеш*. Ця форма часта в приказках.

6. Третя особа множини усіх часів: *Оглухли, не чують.*

7. Перша особа множини часу теперішнього: *Їмо, бо живемо.*

8. Дієйменник із давальним відмінком: *Ніде горобцю й лап помочити.*

9. Прислівник: *Тяжко-важко сиротині, Треба йти, Годі спати, Нема долі.*

Безпідметові речення походять із глибокої давнини, а з бігом часу число їх усе росте. Українська мова по числу безпідметових речень займає перше місце серед мов Европи.

Безпідметового речення вживаємо тоді, коли підмета не знаємо або коли його, як загально знаного, зазначати не треба. Дуже часті ці речення в приказках, приповістках і взагалі в живій народній мові.

Завдання 382. Напишіть по два прик.ади на всі форми безпідметового речення.

Завдання 383. Літературна мова безособові речення на *-ться* вживає не часто. Не пишіть і не кажіть так: Проситься зачиняти двери, Брата перевезеться додому, Зробиться заходи. Кажіть і пишіть: Просять зачиняти двери, Брата перевезуть додому, Зроблять заходи. Перепишіть ці приклади до зшитка. Польська мова кохається в безпідметових реченнях на *-ться* й накидає їх і мові нашій.

Завдання 384. По формах на *-но*, *-то* наша мова ніколи не знає *-ся*. Не пишіть і не кажіть: Звернено́сь до сойму, Знущано́сь над ним — це полонізми; кажіть і пишіть: Звернулись до сойму, Знущались над ним. Запишіть ці приклади до зшитка.

Завдання 385. Наші приказки часто вживаються в формі безпідметових речень. Розпитайтеся від старших про приказки й запишіть до зшитка п'ять безпідметових приказок.

Завдання 386. Українська літературна мова звичайно оминає ставити в безпідметових реченнях при дієприкметнику на *-но*, *-то* йменникове пояснення в орудні́м відмінку: кажемо й пишемо: Хлопця побито, Дерево зламано. Коли йменникове пояснення в таких реченнях нежива річ, то літературна мова вільно вживає орудного відмінку: Хлопця побито киями, Дерево зламано вітром. Коли ж предмет жива істота, то літературна мова орудного тут рішуче оминає й уживає назовної форми: *Його похвалив батько (*а не: *Він похвалений батьком).* Придумайте три таких речення.

Завдання 387. Напишіть оповіда́ння: *Треба любити й тварину.*

46. Стягнене речення й сполучник слів.

Харитя поклала торбинку, взяла в руки серпа *й* почала жати. Натягнені струни тремтять *і* бренять. Прогуло прокляте лихо *та й* заснуло. І світ ясний, невечірній тихенько засяє. Заговорять *і* Дніпро *і* гори. Не слухала Катерина *ні* батька, ні неньки.

Що таке стягнене речення? Що таке однорядні члени стягненого речення? Що таке сполучник слів? Перерахуйте єднальні сполучники.

Часом ув одному реченні маємо по кілька однорядних членів, головних чи пояснювальних. Напр.: *Степи й лани мріють* (тут два підмети при одному присудку). *Сине море звірюкою то стогне, то виє* (два присудки при одному підметі). **Речення, що при одному підметі має декілька присудків, або при одному присудку декілька підметів, або при одному основному члену декілька пояснювальних, зветься стягненим.**

Слово, що сполучує однорядні члени в стягненім реченні, зветься сполучником. Сполучники стягненого речення звуться **єднáльні;** ними бувають: *і, й, та, та й, теж, також, ні-ні, ані-ані.*

Завдання 388. Напишіть 8 стягнених речень із різними єднальними сполучниками.

Завдання 389. Часом повторений член речення складає один член, а тому такі речення до стягнених не належать, — це речення звичайні. Спишіть оці речення й виясніть, чому вони не стягнені.

Два та два чотири. Сім та три десять. Сонечко, сонечко світить! А вже красне сонечко припекло, припекло.

Завдання 390. Напишіть опис: *Як працює млин.*

47. Кома в стягненім реченні.

В мене серце і смутне, і темне. Зробив, — і радий тому. Пробиваються проліски, трави. Наша дума, наша пісня не вмре, не поляже. Грає вільне, широкеє море. Високі чорні тополі стояли рядками край дороги. Рано, рано зима впала.

Де саме ставимо кому в стягненім реченні? Що таке однорядні члени?

1. Між однаковими словами, що повторюються в реченні, ставимо кому чи перетинку: А вже красне сонечко припекло, припекло. По останнім слові, що повторюється, перетинки не ставимо: Довго, довго дивувались на її уроду.

2. Коли сполучник повторюється перед однорядними членами стягненого речення, тоді перед кожним із повторених сполучників ставимо перетинку: Трохи згодом *і* слаба мати, *і* копи на полі, *і* русалки, *і* вовки, *і* ясне вікно на комині змішуються в якійсь дивній плутанині.

3. Коли в стягненім реченні два чи декілька присудків зв'язані сполучником, а останній присудок виявляє вислід з першого, то й перед сполучником може бути перетинка, або перетинка з рискою: Вернулася, — і раденька, що ніхто не бачив.

4. Однорядні (що відповідають на те саме питання) члени стягненого речення, не зв'язані сполучниками, розділюємо перетинками: А музика реве, грає, людей звеселяє.

5. Коли перед останнім однорядним членом стягненого речення є сполучник *і, й, та,* то перед ним перетинки не ставимо: Нащо мені те багатство, червінці та дукати?

По останнім однорядні́м члені стягненого речення перетинки не ставимо: Живиця, сірка, нефть кипіла.

6. Однорядні прикметникові додатки (цебто додатки, що всі висловлено однаковими прикметниками — чи якости, чи походження, чи присвійні) стягненого речення розділюємо перетинками: Прийшла весна, прийшла красна, розкішна, люба, чарівна.

7. Коли прикметникові додатки не однорядні, або коли один пояснює другий, тоді між ними перетинки не ставимо: Запалили у сусіда нову добру хату. Козак був підперезаний широким шовковим поясом.

Завдання 391. Перепишіть оці стягнені речення й поставте кому там, де треба.

І жилось тому хлоп'яті і безпечно і вигідно. Чорніють сіріють усюди ворони змії та з каменю скелі. У хаті холодно темно. Скинем заліза важкі з ізв'язаних стомлених рук. В зеленій свіжій мураві ряснінють квіточки. Тяжко тяжко мені стало.

Завдання 392. Напишіть п'ять речень із однорядними прикметниковими поясненнями.

Завдання 393. Напишіть опис: *Наша родина.*

48. Рівнорядно-зложені речення й сполучники речень.

Стоїть гора високая, зелений гай шумить, пташки співають голосно і річенька біжить. Я все оцеміркувала, та аж сумно стало. Дзвін до церкви скликає, а сам у ній не буває. Широкий світ, та тісно жити. Не скінчив своєї праці: слабував два тижні. Біле тіло вовки ззіли, — така його доля. Я не одна, — єсть у мене і батько, і мати. Ані місяць не світив, ані зорі не сяли.

Що таке речення просте й зложене? З яких речень складається рівнорядно-зложене речення? Що таке сполучник? Які стосунки поміж реченнями визначає сполучник?

Речення, складене з одного підмета й присудка, чи тільки одного з них, з доданням членів пояснювальних чи без них, зветься **прбстим.** Таке речення звичайно передає одну коротку закінчену нашу думку, напр.: *Сонце заходить. Втомлене сонце заходить на спокій. Гремить. Пожар! Несіть!*

Речення, складене з двох чи декількох простих речень, зветься **злбженим.** Складення речень простих у зложене буває подвійне: 1) Речення складаються так, що вони незалежні одне від одного, всі рівнорядні, напр : *Я рано встав і все зробив.* 2. Прості речення можуть складатися й так, що одне з них несамостійне, без другого не вживане, — це підрядно-зложене речення, напр.: *Я рано встав, тому все зробив,* — тут друге речення є наслідок першого, і без нього вживатись не може.

Зложене речення, складене із речень самостійних, зветься рівнорядно-зложене. Такі рівнорядні самостійні речення приєднуються одне до одного або з'єднальною павзою (зупинкою), або сполучниковими словами. **Частина мови, що з'єднує прості речення й показує їхній стосунок одне до одного зветься сполучником.**

Дуже часто рівнорядно-зложені речення не мають сполучників, — їх заступає тут павза, з якою вимовляємо ці речення, напр.: *Сонце заходить, гори чорніють, пташечка тихне, поле німіє.*

Прості самостійні речення, складаючи речення рівнорядно-зложене, можуть сполучуватись і різними сполучниками, що визначають значеневий стосунок поміж цими реченнями. Стосунок цей може бути різний, залежно від ужитого сполучника або від інтонації, з якою читаємо речення. Усі сполучники зложеного речення можна поділити на такі групи:

1. Єднальні: і, й, та, та й, теж, такóж.
2. Протиставні: а, алé, та, такѝ, протé, однáк.
3. Розділові: абó-абó, хоч-хоч, чи-чи, що-що, то-то, раз-раз, ні-ні, ані-ані.
4. Причинові: бо, томý, томý що, через те що, тим, тѝм то, тогó.
5. Допустові: колѝ, хоч, що, дармá що, абѝ.
6. Висновні: то, óтже, áдже.
7. Часові: колѝ, відкóли, дóки, пóки, як.
8. Порівняльні: мов, немóв, наче, неначе, як, ніж, нíби, бýцім.
9. Пояснювальні: цéбто, тóбто.
10. Намірові: щоб, нехáй, хай.
11. Умовні: якщó, колѝ, би, б.
12. Наслідкові: що, що аж, аж.
13. Бажальні: щоб, колѝ б, аби.

Але дуже часто в рівнорядно-зложених реченнях сполучника нема, — його замінює павза й відповідна інтонація (голос).

Сполучник *і* (= та) в літературній українській мові не замінюється на *а:* брат *і* сестра (а не: брат *а* сестра).

В літературній мові слово *проте* визначає „все таки, але", а не „тимто,, для чого": Хоч сонце й світить, проте холодно.

В літературній мові вживається тільки *щоб;* архаїчного *щоби* та місцевого *аби* тепер зовсім не вживають.

Говіркового *відтак* у літературній мові ніколи не вживається, — уживаємо тільки *потім.*

Завдання 394. Напишіть шість різних рівнорядно-зложених речень із різними сполучниками.

Завдання 395. Добре запам'ятайте, що в літературній мові *проте* — це сполучник протиставний, визначає: однак, все таки, а не спо-

лучник причиновий (тому, через те), як у говорах західніх. Спишіть оце речення.

Я ж її просила, я ж їй годила, проте злая мачуха сорочки не шила (Грінченко). Я маю голос, проте не співаю. Робота була часом важка, проте звична (Коцюбинський).

Завдання 396. Добре запам'ятайте, що в літературній мові *а* — це сполучник тільки протиставний (= але), а не єднальний. Не пишіть і не кажіть так: Брат *а* сестра вийшли. Треба: Брат *і* сестра вийшли. Вияснiть значення сполучників *а* та *і* на цих прикладах:

Довго я вовтузився, *а* не зробив. Постаріли батько *й* мати. Відкладай не відкладай, *а* зробити треба.

Завдання 397. Запам'ятайте літературну вимову сполучників: але́, або́, аби́, тому́ (а не: а́ле, а́бо, а́би, то́му). Пишемо: *хоч*, або: *хоча́*; *одна́к*, або: *одначе* (форми *однако* не вживаємо); *мов*, *ніби* (а не *гей*); *щоб* (а не *щоби*), *нехай*, *хай* (рідко: най).

Завдання 398. Запам'ятайте, що літературна мова не вживає архаїчної форми *щоби*, а тільки *щоб*. Ось приклади з Шевченкового „Кобзаря“ (тут форми *щоби* нема ані разу, панує *щоб*):

Щоб брат брата не різали! *Щоб* ви не вертались! Жде козаченька, *щоб* залоскотати.

Завдання 399. Напишіть оповідання: *Чому батьків своїв я люблю найбільше.*

49. Розділові знаки в рівнорядно-зложених реченнях.

В садочку соловей співав; за гай спускалось сонце ясне; плескалась рибка на воді. Чимало літ перевернулось, води чимало утекло. Кличе мати вече́ряти, а дочка не чує. Не родить рілля, але Божа воля. Защебече соловейко, — сохнуть дрібні сльози. Кругом засяло: сонце зійшло.

Поясніть, чому такі знаки розділові в цих реченнях і в реченнях з викладу попереднього.

1. Короткі рівнорядно-зложені речення, близькі до себе думкою, чи то зв'язані злучниками, чи ні, відділюються комою (перетинкою): Сонце заходить, гори чорніють, пташечка тихне, поле німіє.

2. Коли єднальні рівнорядно-зложені речення поширені, або близькі до себе думкою, або мають при собі ще підрядні речення, тоді їх одне від одного відділюємо середником: Ішов кобзар до Києва та сів спочивати; торбинками обвішаний його повожатий; мале дитя коло нього на сонці куняє.

3. Перед причиновими сполучниками *бо*, *тому що*, *з-за того*, *то*, *отже* ставимо перетинку, коли ними розпочинається рівнорядно-зложене речення: Нанялася носить воду, бо грошей не стало.

4. Перед протиставними сполучниками *а*, *але́*, *або́*, *то*, *та*, *так*, *проте*, *тільки*, *зате*, *однак*, якщо вони розпочинають рівнорядно-зложене речення, ставимо перетинку: Соловейко щебетав, а я сидів та сумував. Широкий світ, та тісно жити. Не родить роля, але Божа воля.

5. Коли прикладка має сполучника *або*, *чи*, *тобто*, *як от*, *от як*, то перед ними завжди ставимо перетинку: Ботаніка, або наука про рослини.

6. Між двома рівнорядними реченнями, що з них друге визначає причину, чи наслідок, чи пояснення для першого, коли ці речення не зв'язано причиновими злучниками *бо*, *тому що*, *то*, *адже*, *через те*, ставимо двокрапку: Не вернувся Морозенко, голова завзята: замучили молодого вороги прокляті.

7. Коли одне речення пояснює друге, і коли між ними нема сполучників, то розділюємо їх двокрапкою: Молися сину: за Вкраїну його замучили колись.

8. Коли друге рівнорядне речення пояснює перше, то інколи між ними замість двокрапки ставимо перетинку з рискою або риску: Прийшли вісті недобрії, — в поход затрубили.

9. Перед перерахуванням ставимо двокрапку тільки тоді, коли перед ним є збірне слово, що розкладається на свої частини: Скрізь гармидер та реготня: в хаті і на дворі. Із славного Запорожжя наїхали гості: один — Семен Босий, другий — Іван Голий.

10. Коли перед перерахуванням нема збірного слова, що розкладається на частини, тоді двокрапки не ста-

вимо: Я купив собі ножика, паперу й книжку.

11. Коли збірне слово, що ділиться на складові частини, стоїть по перерахуванні, то перед ним ставимо перетинку з рискою: Гніт, і неволя, і кров, — все зникне на віки!

12. Коли однорядні члени речення складають ніби одне слово, то ми їх з'єднуємо злучкою: Стукнубрязну підківками. В воді круглолиций пливе-поринає, в саду соловейко голосить-співає.

Завдання 400. Спишіть оці речення й поставте в них потрібні знаки розділові.

По печері ходить стáрець до грудей хрест притискає. Все мине а гріх зістане. І тут і всюди скрізь погано. Скрізь порання печуть вáрять вимітають миють.

Завдання 401. Напишіть п'ять речень, щоб у них була двокрапка. Пор. завдання 402.

Завдання 402. Спишіть оці два речення й поясніть, чому в першім ставимо двокрапку, а в другім — кому:
Бере шага, аж труситься: тяжко його брати. Бере шага, аж труситься, бо тяжко його брати.

Завдання 403. Напишіть оповідáння: *Для чого я вчуся.*

50. Частки.

Ось **і** дуб той кучерявий. Таким **і** я колись **то** був. Він **і** так багатий. Вона **й** слова не промовила. А ходім **но** до лісу! Була **б** прийшла, та затримали. З переполоху **ну** втікать. Зібрав шляхту всю до купи, та й **ну** частувати! **Аж ось** з хлопцем старий сліпець шкандибає. **От** хлопець звичайний! **Ото** який! А з неба місяць **так і** сяє. **Оце то** так! Прилини до мене **хоч** на одне слово! Дай **же** — візьми **ж**. Нема **ні** слова. Я **таки** піду.

Що таке частка? Як іще можна сказати на частку? Яка різниця поміж прислівником, сполучником і часткою? Як діляться частки? Де ставимо частку? Перерахуйте частки, що їх знаете.

Я це знаю. **Навіть** я це знаю. Я **навіть** це знаю. Я це **навіть** знаю.

Як читати ці речення? Що визначає *навіть?* Чи можна замість *навіть* уживати *і?*

Десята частина мови — це частка. **Часткою** зветься така частина мови, що підсилює й вирізнює окремі слова в реченні. Напр: і, й, он, ось, от, ото, та, та й, таки, навіть, так і, би, б, же, ж, но, то й т. ін. Треба добре відрізняти частки від сполучників та прислівників: Батько *й* син (тут *й* сполучник), Піду *й* (частка) я, Іди *геть* (прислівник), Загинули *геть* (частка) усі.

Частки бувають: питальні: чи, невже, хіба, чого, чом, чому; приказові: нехай, хай, щоб; перечні: не, ні, ані; вказівні — всі інші.

Частку треба ставити поруч того слова, що вона його підсилює: *І* я завтра піду — Я *й* завтра піду — Я завтра *й* піду.

Замість „частка" можна казати **частка-виявник**, або просто **виявник**, бо ці частки виявнюють ті слова, що з ними стоять.

Перечну частку *не* звичайно пишемо окремо від слова. Разом із іменниками, прикметниками та дієприкметниками пишемо її тільки в таких випадках: 1) коли ці слова без *не* не вживаються: недорід, недуга, неміч, невістка, нетяга, невблаганний, невгамований, невгомонний, невилазний, неохайний, небаром; 2) або коли їх разом із *не* можна замінити одним словом: неволя (рабство), невільник (раб), неприятель (ворог), небагатий (бідний), недорогий (дешевий), невдатний, необачний, нелюб, нерухомо, недобрий, несвідóмий, нещирість, небезпека, непорушний, немудрий, немічний і т. п. Але коли на *не* падає логічний наголос, або коли цьому *не* в дальшім реченні є протиставлення *а, але, проте*, тоді *не* пишемо окремо: Він не здоровий, а хворий. Він не приятель мені, а ворог.

Частку *ні* завжди пишемо й вимовляємо з *і* (а не з *и*): ніхто, ніщо, ніде, ніяк, ні до кого, ніякий, нічий, ніколи, нікуди, ані і т. ін. *Ні* пишемо тільки там, де замість нього можна поставити *ані*.

Уміле користання частками сильно прикрашує й оживлює нашу мову, чому кращі знавці мови часто й радо вживають їх.

Завдання 404. Напишіть 10 речень із частками.

Завдання 405. Частку, прислівника й сполучника пізнаємо тільки в реченні, бо одне й те слово може бути то часткою, то сполучником, то прислівником. Скажіть, де в оцих реченнях частка, а де сполучник чи прислівник.

Хоче, щоб слухали. Щоб ви не вертались! Аби душа в тілі! Просив, аби прийшов. Так працював, аж утомився. Мала аж п'ятеро дітей. Або я знаю? Ботаніка, або наука про рослини. Он вона, беріть! Он як! Робіть тільки так. Так якесь ледащо. Пішов козак по улиці, з журби як заграє! Як же ж робити?

Завдання 406. Спишіть оці слова, запам'ятайте їх і поясніть, чому пишемо в них *не* вкупі: недоставати, недобагливий, недобиток, недобір, недолюдок, недомірок, недорід; знебожитися, зневажати, зневіритися, зневолити, знелюдіти, знемагати, знемиліти, знемогтися, знемощіти, зненавидіти, знеохотити, знесилити, знеславити, знехтувати; знестяму, знехотя, поневірятися, поневолити, понедужати, понехаяти і т. ін.

Завдання 407. Подайте 10 прикладів, коли пишемо *не* разом із іменником чи прикметником.

Завдання 408. Придумайте й запишіть до зшитка 3 реченні, щоб у них були одні й ті слова то часткою, то сполучником, то прислівником.

Завдання 409. Напишіть оповідання: *Просьба мур пробиває.*

51. Правопис сполучників і часток.

З а т о г о ранок буде. З а т о г о Петруся била мене матуся. Він *же* прийшов, чого *ж* хвилюватись. Дурним *би* назвали, від себе *б* прогнали. Жде козаченька, *щоб* залоскотати. Я ж її просила, я ж їй годила, *проте* злая мачуха сорочки не шила.

Коли в літературній мові пишемо *же, ж, би, б*? Чи можна вживати *щоби, відтак*? Чи кажемо тепер: Брат *а* сестра? Що визначає *проте*?

1. Сполучники (або прислівники), зложені з прийменника та займенника, пишуться разом: зате, проте (= все-таки), затого, зовсім, защо, пощо, потім і т. ін.: Затого вечір буде, Хоч погано співаю, зате голосно, Защо тебе сплюндровано? Але коли другу частину цих слів вживається як займенника, тоді прийменника пишемо окремо: Упав за те вікно, Говорили про те диво, за того чоловіка, Згинув зо всім скарбом, По що ти пішов? Потім (а не: відтак) брат пішов по тім містку.

2. Частки *би, б, же, ж* треба писати окремо від слів і без розділки: де б, де б то, де ж таки, хоча ж, хоч би. Прийшов би, Де б тебе покласти, Чи вже ж так буде й далі. А вже ж весна настала. А як же ти поїдеш?

3. Частки *би, же* в складених сполучниках пишемо вкупі: щоб, якби, аби, ніби, також, таж, теж, тож, отож, отже, адже, аджеж, ажеж, авже, авжеж, атож, аніж, абож, аякже, невже, майже. Але: коли б, коли ж.

4. Частки *бо, но, то, таки* пишемо окремо від слів: іди бо, гляди но, казали б то, все таки, він таки, тим то, тому то. Але в сполучнику пишемо їх разом: себто-цебто, тобто, нібито. Сполучник *і*, змінюючись на *й*, пишеться окремо від слова, що по нім він стоїть: та *й* (а не *тай*), то *й* і т. ін.

5. Слівця *аби-, де-, як-, що-*, з дальшим словом і *-будь, -небудь, -що* з попереднім треба писати разом і без розділки: абихто, абикого, абищо, абиде, абикуди, абиколи, абито, абияк, абичий, абиякий, денебудь, дехто, дещо, декотрий, якнайдорожчий, якщо, щодня, щороку, щогодини, щонайкращий, щодо, щождо, якийбудь, хтобудь, щобудь, кудибудь, колибудь, колинебудь, хтожбудь, денебудь, тощо, абощо, покищо й т. ін. З розділкою пишемо: ось-як, он-як, от-як, ось-який, от-який, будь-який, де-не-де. Частку *о* сполучуємо з попереднім словом розділкою: отут-о, такий-о, оцей-о.

6. По приголосній попереднього слова пишемо частки *би, же*, а по голосній *б, ж:* взяв би, взяла б, він же, вони ж. Не пишіть *би, же* по голосній!

Завдання 410. На цих прикладах із „Кобзаря" Шевченка виясніть, коли тільки можна вживати *би, же*:

Якби то далися орлинії крила, за синім *би* морем милого знайшла, живого *б* любила, а до неживого у яму *б* лягла.

Бодай *же* вас! Умивай *же* біле личко. Кого *ж* їй любити?

Не пишіть *би*, *же* по голосній!

Завдання 411. Напишіть приклади на *зовсім — зо всім, потім — по тім.*

Завдання 412. Напишіть по п'ять прикладів на *би, б, же, ж.*

Завдання 413. Усі кращі наші письменники писали тільки *щоб*, а не *щоби*. В „Кобзарі" Шевченка знаходимо тільки *щоб*. Напишіть три речення із *щоб*.

Завдання 414. Напишіть оповідання: *Не май сто рублів, але май сто друзів.*

Життя слів.

М.

Мабуть повстало з „має бути", „має буть", пор. нема, чортма, Бігма. Б. Грінченко, „Під тихими вербами", все пише „мабуть" 29. 84. Ось тому інші написи не відповідають походженню слова, як „мабіть" (Є. Тимченко, Граматика, 163), мабудь і др. В говорах часте „майбуть".

Магайбі скорочене з „помагай Біг". Марко Вовчок: Втішно мені було добре слово почути: Магай-бі, „Народні оповідання" 1861 р. 23.

Май зелень, цебто галузки дерев, трав, квіток, що зеленіють в маї місяці (пор. назву місяця — травень), і таке значення мая широко знане не тільки по цілій Україні, але й по цілій Слов'янщині, а почасті й у Европі (пор. нім. Mai, Maibaum італ. majo і ін.). Ві Львівськім Часослові 1642 р. на л. 416 назву місяця „мая" так пояснюється: „от вещи нарицаємый", цебто, що в народі назву „мая" зв'язали з зеленню-маєм. У Федьковича, Поезії 1862 р. І: Славне Підгір'є шо ся маєм крило 17. „Маєм" зветься ще „клечання" — та зелень, що нею прибирають („маять") хати й подвір'я на Зелені Свята. Свидницького „Люборацькі" 1901 р.: Колись на сі свята в мене було весело-весело та зелено-зелено: і за образами май, і по гвіздочках май 271-2, А тут їде віз, повен маю — так на Поділлі звуть клечання 272. Через таке поширення цього „май-зелень" міцно тримається по цілій Україні серед народу й назва місяця „май", а не „травень". Від цього „май-зелень" відомо багаго похідних слів: маїти, умаювати, умаїти, замаювати, замаїти — прибрати хату чи обістя маєм, майний — вкритий суто листям і т. п. Звідси повстало й розмаїтий — різний, як різний пучок маю, також розмаїтость, урозмаїтити. Але є ще широко знаний загальнослов'янський пень „ма"- (поширений через -ја-), що спочатку визначав хитати, кивати, пор. старослов. мамти. Звідси пішли наші маяти, маятися, маяння, замаяти, замаячити і т. ін. Ось тому в нас збіглися два пні: май — від лат. Majus і май від свого „ма-" хитати, кивати, як галузки на дереві; пор. у Словнику Памви Беринди 1627 р.: „Маю вѣтвію — хвѣю росчкою". — Безумовно, наш місяць відповідніш було б звати „маєм", а не „травнем".

Макітра — глибока й широка миска до тіста й інш., а також до розтирання маку макогоном; російське народнє „макóтра" ясніш говорить про своє повстання з „мако-тер" (мако-тьра), пор. наше „макотéрка" (Київщина, м. Брусилів). З давньої форми „макотьра" фонетично правильно повстало в нас „макітра" (*о* змінилося на *і* перед *ь*).

Мама див. баба.

Манастир, з гр. μοναστήριον — місце життя монахів, ченців. Пізніша форма цього слова — μαναστήριον, звідки й старослов'янське не тільки монастырь, але й манастырь. Ось тому в велико-українській літературі вживають тільки форми „манастир". Див. монах.

Мана́тки — дрібні, ручні речі, від лат. manus — рука; італ. manata — сніп, пригорщ.

Ма́па — з лат. mappa mundi, пізніш просто „мапа" для зазначення географічної карти.

Марець див. календар.

Медвідь, старослов'янське медвѣдь, зложене з мед-в-їдь, медо·їд — той, що мед їсть (не мед-відь, той що відає, де мед). Як відомо, медведі дуже ласі на мед. Через переставлення *м* і *в* повстала дуже поширена в українській мові форма „ведмідь", що й стала тепер літературною.

Мешкати добре не вияснене. Більшість дослідників, напр. A. Brückner, виводять це слово від „мешка“ — назва ведмедя; тому перше значення — ходити як ведмідь, зволікати, спізнятися; це значення полишилося в російськім „мешкать“, польське nieomieszkać. Потім стало визначати „пробувати на однім місті“, жити. В нашій мові відоме вже в пам'ятках XIV віку; так, донаційна грамота 1388 р.: Дали права мешкаючимъ въ панствѣ нашомъ. В Метриці Литовській 1504 р. (т. 191 б ст. 4) знаходжу обидва значення: „В братстве мешкаты“, „Без мешканя обравши посла... Не мешкаючи послал“. У котрого народу вперше повстало це слово, трудно сказати; в східньоукраїнських говорах це слово тепер менше знане, в західньоукраїнських дуже часте.

Міркувати звичайно вважають у науці за позичку з німецького merken. Так, Г. Корбут в „Prace Filologiczne“ IV. 465. 516 (а за ним і І. Шаровольський у нас) виводить польське miarkować з давньонімецького marken або горішньонім. merken. А. Брікнер („Słownik etymologiczny“ 1927 р. ст. 330) твердить те саме: „То слово чуже, в XVI віці прийняте з нім. merken — уважати“, але додає, що воно змінило свою форму й значення підо впливом слова „miara“. Що всі ці пояснення не відповідають правді, й що слово „міркувати“ своє, а не позичене, на те вказує нам велика розгалуженість його в нашій мові: міркувати, у-, поміркований, доміркуватися, ви-, по-, на-, з-міркувати, міркування і т. ін. Подруге, коли б слово „міркувати“ було німецького походження, то воно мусіло б перше повстати в мові чеській, звідки до мови польської й до нашої заходила сила німецьких слів, а якраз чеська мова й не знає цього слова. Потретє, в нашім Крехівськім Апостолі 1560-х років немало різних форм від „міркувати“; коли б правдою було твердження А. Брікнера, ніби те слово появилося тільки в XVI віці, то коли ж воно за такий короткий час встигло і так поширитися, і зовсім форму змінити? Ось через усе це слово „міркувати“ я вважаю за витвір власний, — воно повстало від слова „мірка“ і визначало спочатку „міряти, вимірювати міркою“. Польське *miar-*, наше *мір-* вказують на стародавню „мѣру“. А що це справді так, про те красномовно свідчить наш Крехівський Апостол: церк.-слов. „себе измѣряюще“ 2 Кор. 10. 2 він на ст. 390 перекладає: „Сами межи собою ся меркуют“. Порівняймо ще слова помір, помірок у цім же Апостолі: „Помѣрь, который Бог якобы шнуром розмѣривь“ 390. „Перехваляючися с тых речей, которыи нашого помирку не сут“ 390. І вже пізніш слово „міркувати“ набрало собі іншого значення, — думати, вираховувати, хоч це останнє значення ще виразно в'яже його зо значенням стародавнім. У зв'язку з цим знаходиться й слово „мірний, мірність“ (між іншим, і титул патріярхів царгородських: Ваша мірність), що визначає: „тихий, спокійний“. Через це ц.-сл. „кроткій“ Крехівський Апостол перекладає „мѣрный“ 508.

Можна (а не можно) прийнято писати в українській мові; повстало від давнього виразу „можная, можна річ“ з загубленням слова „річ“; у російськім „можно дѣло“ дало „можно“. Пор., напр., О. Курило пише (Уваги[3] 1925 р. ст. 85. 189): „Чи й з м о ж н а це річ“.

Монах — із грецького μοναχός; інок — не вживане тепер у нас старе слово. Добре пояснює це слово П. Беринда в своїм Словнику 1627 р.: „Инокъ — монахъ, чернець, єдинок албо уєдиненый пустинник, єдинецъ, єдинакъ. „Ч е р н е ц ь — назва від чорного одягу; м о н а х, і н о к — від одинокого життя. В „Пандектах“ Никона Чорногорця читаємо: „И н о к ъ наречется, понеже єдинъ бесѣдуєтъ къ Богу день и нощь“. В Словнику Беринди: „И н о ч е с т в о — єдиноцтво, чернецтво, от черна одѣанія имя пріат“. Пізніша візантійська форма цього слова була μαναχός, чому вже в старослов'янських пам'ятках маємо *манахъ*. Ось тому в літературній мові пишуть тепер тільки м а н а х. Див. манастир.

Морока див. паморока.

Моска́ль загальна на Право- й Лівобережжі назва того, хто служить у війську. В XVIII-м віці скрізь в Україні

стояли московські війська, а тому й утотожнилося розуміння „москаль“ — то військовий, що позісталося й до нашого часу. Пор. в „Катерині“ Шевченка: Кохайтеся, чорнобриві, та не з москалями.

Муслі́н — тонке льняне полотно, назва походить від міста Мосулу, що над Тигром; франц. mousselin.

Н.

Навіджений. Віддавна, чи не під впливом іще дохристиянських вірувань, повстало в багатьох народів, а разом із тим і в нас, переконання, ніби кого Бог „навістить“ чи „навідить“ (старе „навѣдити“), той конче утратить розум чи взагалі з тим станеться якесь нещастя. (пор. наше: Бий тебе сила Божа). Таке переконання віддавна глибоко вкоренилося й у нашім народі. І віддавна повстав у нас вираз: „навіджений Богом“ на означення людини, що втратила розум або взагалі впала в якесь нещастя. В Крехівськім Апостолі 1560-х років читаємо таке: „Вдячне приймовати от Бога навеженя й утиски 160, Аби вас (Бог) часу навеженя своєго вывышил“ 193. Як бачимо, в обох прикладах „навіжения“ Богове приносить нещастя. А ось іще виразніші приклади. В Чигиринському тестаменті 1600 р. читаємо: „Будучи мні от Господа Бога навіженому хоробою“; теж у тестаменті Київськім 1632 р.: „Будучи от Господа Бога хоробою на тілі моєм навіжоним“ (Каманин: „Палеограф. Изборникъ“). В „Небі Новім“ І. Галятовського 1665 р. не раз згадується „чоловік ніякий, навіжений от Бога“, як людина, що втратила розум. Таке розуміння відбивають і українські приказки, напр.: Кого Бог любить, того й навідує (цебто карає), Номис ч. 42. Кого Бог любить, того навіджає „Етнограф. Збірник“ т. X ст. 79. Згадаймо ще „Два мужика“ російського байкаря Крилова: „Богъ посѣтилъ меня: я сжегъ свой дворъ“. Із бігом часу вираз „навіджений Богом“ перейшов просто в „навіже́ний“ (пор. столова з „столова кімната“) і став у нас визначати того, хто втратив розум. Напр. „Енеїда“ VI. 5: Юпітер, гнівом роспалений, влетів до них, мов навіже́ний. Не знаючи історії цього слова, докладно не зрозуміємо таких виразів, як, напр.: Чи навідило твою маму (Словник Грінченка II. 470). Навіджена синиця щигля покидає Чубин. V. 1124. Чоловік переймає коня, а той — як навідило його — все не дається, Драгоманів, Преданія, 1876 р. ст. 143. Так само, як навіжений, повстало й слово божевільний, див. його. Пор. убогий, зубожіти.

Навпаки — слово зложене з на-в-паки, а „паки“ навідворот. Лаврентіїв Літопис: „Аще украдеть что русинъ любо у хрестьанина, или п а к и хрестьанинъ у русина“ 34.

Нагло в стародавній мові визначало хутко, скоро зараз; те саме й у мові церковнослов'янській. Пам'ятки XV віку: Мьчаша кони нагло. В українській мові старе значення рідке, запанувало нове — „нежданно“. Пор. нагла смерть. Крехівський Апостол 1560-х років: Нагле (= внезапу) прийде, яко боль невисты беременноє 492. Словник П. Беринди 1627 р.: Вънезаапный — наглый, вънезаапноє — наглоє 22, внезаапу — нагло.

Най див. нехай.

Наслі́дувати — йти по чиїх слідах; пізніш — брати що чи кого за взір.

Натхнений — надхнений див. дух.

Небіж, небіжчик див. Бог.

Неборак див. Бог.

Неділя див. тиждень.

Чистота й правильність української мови.

Відповідь на запитання наших Читачів.

Ангол (В. Марцинковський у Дермані). Найпоширенніша в літературній мові форма — це а н г о л, хоч і народня я н г о л не рідка. Перша форма (ангол) ближча до нашої старої форми а н г е л, тепер не вживаної.

Галилея, а не Галілея (Петрові Петриченкові). Академічний Правописний Словник Г. Голоскевича (Київ, 1930 р.) подає, що треба писати: га*лі*лейський, Га*лі*лея. Це недогляд, — традиція закріпила, що ціла Україна вимовляє: Га*ли*лея, га*ли*лейський (як і подає Правописний Словник О. Ізюмова, 1931 р., видання „Радянської Школи“). Так само вимовляємо й пишемо: Єруса*лим*, Магда*ли*на, а не Єруса*лім*, Магда*лі*на.

Євангелія жін. р. (д-р Б. Кобилянський у Рівному й В. Ф. Марцинковський у Дубні). Грецька форма *Εὐαγγέλιον*, лат. Evangelium дали церковнослов'янське Єва́нгеліє ніякого роду. Ніякий рід Євангеліє не рідкий іще й тепер, як архаїчна форма. Але з XVI-го віку в Україні сильно шириться нова форма: Єва́нгелія, вже жіночого роду, може підо впливом слова *τεολογία* жін. роду. Давні наші пам'ятки переповнені цією новою формою Єва́нгелія ж. р. Так, у Пересопницькій Євангелії 1556 р. читаємо: Тая то святаа Євангеліа, Книга святои Євангелии, Сію святоую Євангелію. Крехівський Апостол 1560-х років: Євангелия наша 371. 482, Звѣрена была Євангелия 484, Євангелия збавеня 426, Он мѣл Євангелѣю вѣчную 635. Новий Завіт Негалівського 1531 р.: Євангелию писал, На Євангелию, Євангелии святои. Учит. Єв. 1619 р.: Свѣдительствуетъ Єва́нгеліа 1, Збавенои Єва́нгеліи 5, Тую книгу Єва́нгелію Христову. Таким чином українська традиція з XVI віку міцно защепила нам форму Єва́нгелія ж. р., що й прийнята тепер у літературній мові. Б. Грінченко в „Під тихими вербами“ пише: Адже й Євангелія — книга 49. Літературна вимова: Єва́нгелія; місцева галицька (за польським впливом): Єванге́лія. Народня вимова: Ва́нгелія, Єва́нгелля, Ва́нгеля. Архаїчної форми ніякого роду Єва́нгеліє літературна наша мова тепер не вживає.

Замість, а не замісць (о. М. Бухович у м. Березному). Пишемо тільки „замість“ (із давнього за мѣсто), фонетичного „замісць“ (так вимовляємо) не пишемо.

З-за — через (Семен Колодій, Волинь). Так, з-за в значенні причиновім (через) рідке, але знане й часом уживане в літературній мові. Не треба тільки його часто вживати, бо воно повстало головно підо впливом рос. изза. Це із-за — з-за в нашій мові зовсім добре заступається просто прийменником *за*: За тебе мене мати била. За лихими людьми та за ворогами гуляти не вільно.

Зоря — звізда (В. Марцинковський у Дермані). Архаїчне наше звізда тепер майже не вживається в нашій літературній мові, — панує тільки зоря́. Шевченко в „Кобзарі“ пише тільки зоря: Очі молодії, як зорі Божії встають 315. Із-за моря уже встає святая зо́ря 514. На орден кажемо звізда́; колядувати ходимо з архаїчною звіздою.

Іме́но, йме́но, ім'я́ (о. Кс. Сосенко в Конюхах). Слово ім'я добре відоме по цілій Україні. В жодному разі це не „польська і не церковноболгарська форма“, а споконвічна своя власна всеслов'янська форма, Усі академічні словники дають форму ім'я. Етнографічні записи часто знають це слово. Народ вимовляє: ім'я́ (це й форма літературна), імня́, мня, імнє́, мнє і т. ін. За російським впливом інтелігенція часто вимовляє і́м'я. Старі пам'ятки наші все дають ім'я́. Форма іме́но чи йме́но також добре знана (пор. знамено, племено, рамено), її подає й Словник Б. Грінченка; Словник Ак. Наук дає форму імено̀ і зве її діялектичною. Дуже поширена ще форма йме́ння.

Коса — волосся (Мих. Сергієнко, Волинь). У дівчини — коса́, часте й загальне слово: Тихо, тихо Дунай воду несе, а ще тихше дівка ко́су чеше. Множина коси рідше, звичайно — волосся. Кажемо: дожив до сивого во́лосу, або: до сивої коси́.

Мужчи́на, а не мущина (Богдан Рошок у Львові). Пишемо тільки „мужчи́на“, а не „мущина“. Академічні словники подають тільки „мужчи́на“. Не вимовляйте мужчина́, що часте в мові галицькій.

Святополк (Св. Сенета, Piotrków). Слово це складене з двох частин: Свято-полк. Слово „полк“ — це слов'янське праслово (пор. лат. populus, гр. polis, нім. Volk), визначає відділ війська чи люду. Перша частина ще дохристиянського походження, а значення нашого „святий“ набуло тільки з часів християнських. Дохристиянське значення „святий“ те саме: чесний, доброго життя чоловік. Такі ймена, як Ярополк, Святополк існували ще до прийняття в нас християнства.

Сережки (Гр. Колодій у Волі Висоцькій коло Жовкви). Це слово має двоє значень: 1) Сережки в ушах, напр. у „Кобзарі“: „Ой надіну я сере́жки і добре намисто“ 407. 2) цвіт („котики“) на деревах, напр.: Ой у нашої Олени сережечки зелені (Номис: Приказки ч. 5351). В цьому другому значенні й у В. Поліщука: І навіть прості осокорі сере́жки вивісили скрізь.

Умови — умовини (о. М. Бухович у м. Березному). Це різні слова: умо́ва — контракт, умо́вини — обставини, оточення. Треба: умовини (а не умови) праці, але: умови (а не умовини) передплати. У нас все плутають ці дві слові.

Чо́вен, а не лодка (Андрієві Хмарі). В літературній мові тепер зовсім не вживають слова „лодка“, — панує тільки „чо́вен“. Академічний Рос.-укр. Словник т. II ст. 445 рос. „лодка“ перекладає словом „чо́вен“, а про „лодку“ й не згадує. Так само не знає лодки й Словник Б. Грінченка. Цікаво, що на Київщині (в багатьох місцях) лодка — це великий човен із дощок, а чо́вен — малий і видовбаний із дуба. Шевченкове: „неначе чо́вен в синім морі то потопав, то виринав“ говорить про те, що „чо́вен“ не конче малий. Літературна вимова: чо́вен; зах. укр. чове́н — вимова місцева. Первісне значення слова „човен“ (*ketmas) — „пень дерев'яний“ говорить про те, що розрізнення слів „човен“ і „лодка“, що маємо його на Київщині, дуже старе. На Волині в багатьох місцевостях знають тільки „лодку“, звичайно, без російського впливу. Давні ладиꙗ - лодиꙗ, чьлнъ - чьлнъ - чолнъ, — отже обидві слові давні.

Архаїзми (Інж. К. Думанському у Рівному). Архаїзми добрі тільки на своєму місці. В перекладах стародавніх пам'яток з архаїзмами треба бути дуже обережним, бо що, власне, полишати зо старого оригіналу? Така форма, як, напр., „стязі“ — це вже не архаїзм, а просто не перекладена форма, що ріже наше вухо. Перекладаючи Новий Завіт на українську мову, я зовсім оминув архаїзми, бо вони були б тут зайві; та й скільки їх потрібно, і що саме? Куліш у своїм перекладі св. Письма позоставив слова „глаголати“ й „рече“, — і це сьогодні виглядає (осо-

бливо, коли це на кожному кроці), як стара латка на новім убранні.

Назви по батькові (о. М. Бухович у м. Березному). Назви по батькові: Іван Іванович, Микола Петрович і т. ін. — це звичай свій власний, а не російський. Наші стародавні літописи переповнені назвами по батькові. Ці назви спочатку мали тільки особи високого походження, і значно пізніш стали їх мати й особи з народу.

Форми на -ічний. „Я пишу: анальогійно, етнольогійно і т. ін., щоб усунути німецькі форми: анальогічно, етнольогічно і т. ін." о. Кс. Сосенко, Конюхи. Р. S. Форми на -ічний у нас так сильно закорінилися, що боротися з ними хіба не варто. Зрештою, форми на -ічний мають майже всі слов'янські народи, чому вони не кидаються нам у вічі, як чужі. Інша річ такі форми, як „пралат" (лат. „praelatus") замість „прелат" — це щирий полонізм.

Рідномовні замітки.

Українська літературна вимова. У поляків, поза вимовою літературною, є різні форми вимови. Поляк із Вільні має вимову протяжну, поляки з Галичини говорять співуче, з Лодзі — протягають слова на кінці, і т. ін. Але варшавська вимова вважається за загальну літературну, і всі пильнують її набути. Але коли поляк говорить не літературною вимовою, то викликає сміх у інших. А як справа вимови в нас? Галичани говорять „співуче"; така сама польська вимова викликає в інших сміх. Думаю, що ми повинні встановити одну спільну всеукраїнську вимову. На цю тему не було ще статтей в „Рідній мові". Св. Сенета.

P. S. Редакція давно вже має готову працю проф. І. Огієнка: „Українська літературна вимови", але, на жаль, не має матеріяльної можливості видрукувати її в „Бібліотеці Рідної Мови". Праця друкуватиметься в „РМ" за 1937 рік. Редакція.

Уодностайнення наголосу вважаю справою не менш важливою, як правопису; тільки залюблені в поезії можуть це як слід оцінити. Тому в усіх словах, що мають різні від галицьких наголоси, треба було б подавати їх. Воля Висоцька коло Жовкви. Григір Колодій.

Вивчення літературного наголосу для кожного, хто бажає вповні пізнати свою мову, дуже потрібне. В Галичині, літературний наголос в багатьох випадках зовсім відмінний від літературного. „Рідна Мова" впродовж чотирьох років, головно в останніх роках, поміщуючи цілу низку завваг про наголоси, акцентологічний нарис, „Практичні лекції літературної мови", проєктуючи й приготовляючи нові видання, дала й дасть змогу багато навчитися й наголосу. Крім цього, радієві пересилання з Радянської України, словники української мови з наголосами допомогли декому в великій мірі при вивченні наголосу. Уважаю одначе, що одинокий рідномовний журнал „Рідна Мова" повинен із багатьох причин виходити в цілості з наголосами. Посунуло б це справу знання літературного наголосу швидко вперед. Минулого року я звернувся до Хвальної Редакції з проханням, щоб „Рідна Мова" виходила в цілості з наголосами, навіть через підвищення ціни одного числа місячника. Редакція вказувала фінансові труднощі та брак „справжніх читачів". Думаю, що читачі мусять самі матеріяльними пожертвами, призначеними спеціяльно на „Рідну Мову" в цілості з наголосами, допомогти Видавництву. Висилаю скромну пожертву (два зл.) й закликаю всіх, що бажають мати „Р. М." в цілості з наголосами, висилати на ту ціль пожертви. Може Хв. Ред. „Р. М.", якщо буде відповідна матеріяльна піддержка, буде могла в майбутності здійснити наше бажання. Дрогобич, VIII. 1936. Мирослав Колодрубець.

P. S. На жаль, доводиться й тепер дати ту саму відповідь: матеріяльні перешкоди не дають нам змоги друкувати „РМ" з наголосами більше, ніж то робимо. Не треба нам окремих пожертв — знайдіть нам нових передплатників. Сподіваємось, що в 1937 р. на сторінках „РМ" будемо друкувати окрему працю проф. І. Огієнка про наголос. Крім того, цієї осени вийде Євангелія в перекладі проф. І. Огієнка на сучасну українську літературну мову, — вся з наголосами, як це бачимо на тих уривках, що друкуються в „РМ.", — це дасть змогу кожному, хто хоче, вчитися й наголосу. Редакція.

Дописи Прихильників рідної мови.

Праця Ваша над запровадженням однієї літературної мови захоплює все більше й більше число нашої молоді. Наші канадійські часописи теж помаленьку переходять на правопис „Рідної Мови", хоч немало ще спротиву з боку старих редакторів, а передовсім складачів, що в нас чомусь уважають себе за мовних авторитетів більше, як самі редактори. Едмонтон. 24. VII. 1936. Учитель І. Кіріяк.

P. S. На наш погляд, від правописного хаосу найбільше тратять власне складачі, бо єдність правопису дає їм змогу скоріше складати, цебто більш заробити. Редакція.

Коли вже цьому буде кінець? Високодостойний Професоре! Обороняючи Вашу честь, сьогодні я вислав листа до редактора журналу „Назустріч", в якому висловив своє обурення за замітку про Вас у ч. 14 „Назустріч". Протест свій виявив тим, що стримав передплату журналу „Назустріч". Вмістіть, Пане Професоре, цього листа мого в „РМ", — хай читачі застановляться над подібною роботою журналу „Назустріч". З глибокою пошаною до Вас Семен Лазебнюк 16. VII. 1936. Карначівка.

„Рідна Мова" є моєю улюбленою щомісячною лектурою. Це мій друг. 8. V. 1936. Воля Висоцька. Григір Колодій.

Від Редакції й Адміністрації.

Пожертва. Д-р Остап Бурка прислав на фонд видання книжки про український наголос 50 зл. Сердечно дякуємо за щедру пожертву. Редакція.

До Вд. наших співробітників. Рукописи для друку в „Рідній Мові" приймаємо тільки такі. 1) Рукопис мусить бути написаний на машині, в крайнім разі — найвиразніше й найстаранніше рукою; нечитких рукописів зовсім не присилайте, бо Друкарня їх не приймає. 2) Рукопис мусить бути друкований тільки з одного боку. 3) Не пишіть густо ані дрібно. 4) Полишайте більшу відстань поміж рядками, щоб можна було, в разі потреби, легко виправити мову праці. 5) Нічого в рукопису не підкреслюйте, крім найнеобхіднішого, бо це плутає складача. 6) Пишіть конче академічним правописом (як у „Рідній Мові" чи в „Нашій Культурі"), а не своїм власним, — цим Ви скоротите тяжку працю Редактора, бо стаття друкуватиметься тільки правописом академічним. 7) Знаків розділових уживайте тільки загальноприйнятих, а не своїх. 8) Нічого не викреслюйте й не переправляйте, бо це плутає складача, — нечисту сторінку ліпше перепишіть; конечні виправки пишіть найвиразніш. 9) Усе пишіть повно, жодного слова не скорочуйте, а особливо не скорочуйте слів „Україна", „український". 10) Ліворуч сторінки лишайте більші чисті маргінеси. 11) Взагалі ж не забувайте, що складач не обов'язаний добре читати кожне невиразне індивідуальне письмо, а при теперішніх стосунках він може мови нашої добре й не знати. 12) Статті присилайте тільки остаточно виготовлені, бо в коректі не вільно нічого додавати. 13) Цитати з чужих мов просимо писати найвиразніш. 14) Редактор працює без помічника, а тому зробіть усе, щоб полегчити працю й йому.

Адміністрація „Рідної Мови" полагоджує всі замовлення передплатників раз тижнево, — по суботах.

Додаток до „Рідної Мови". До 10 (46)-го числа „Рідної Мови" всім нашим передплатникам додаємо окрему книжку, працю проф. Івана Огієнка: „Наука про рідномовні обов'язки", що друкувалася в „Рідній Мові". Додаємо цю книжку, як безплатний додаток, але сердечно просимо всіх, хто її отримає, прислати за неї 50 гр. на поширення нашого Видавництва. „Наука про рідномовні обов'язки" — це книжка, що мусить бути в кожній українській хаті, а зміст її мусить знати кожний, хто зве себе свідомим українцем. Випускаємо цю книжку з глибокою надією, що вона широко піде в найдальші наші закутини, кожному відкриваючи очі на його рідномовні обов'язки. Рідна мова — то душа народу, — пізнаймо ж свої обов'язки супроти душі народньої! Нехай кожний, хто одержить від нас цю книжку, конче передасть її своїм знайомим і нехай знову замовляє її від нас! Цим ви поширите рідномовні ідеї й зміцните свою літературну мову.

Замовляйте, скільки прислати вам книжки: „Наука про рідномовні обов'язки".

Боржників нашихс ердечно просимо не руйнувати „Рідної Мови" й негайно поплатити їй свої борги. Не доводьте „Рідної Мови" до зменшення!

Мистецьку оправу для III річника „Рідної Мови" висилаємо за 1 зл. — Оправа на „Нашу Культуру" вся розпродана.

Передплату з-за кордону (Америки, Канади, Европи й ін.) просимо висилати, коли можна, просто порученою поштою. Не пересилайте нам передплати через інші книгарні або інституції.

Виконайте свій обов'язок — приєднайте нам нових передплатників і допоможіть тим „Рідній Мові" розбудуватися. Стан рідномовного журналу — це покажчик культури народу. Покажімо ж, що маємо високу культуру!

Потрібуємо кольпортерів на „Рідну Мову" й „Нашу Культуру" на вигідних умовинах. Докладніш — листовно.

Сердечно просимо додавати поштового значка на відповідь, коли хочете її мати від Редактора чи Адміністрації. Не забувайте цього; коли ж цього не робите, не дивуйтесь, що вам не відповідають.

Боржникам нашим розсилаємо пригадки про їх борг. Зазначуємо, що борг виραховано по кінець 1936-го року.

Поширюйте „Рідну Мову" серед своїх знайомих!

 — Адреса „Рідної Мови": Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., четвертьрічна 1·60 зл.; за границею в Европі 8 зл. поза Европою 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають »Рідну Мову« від 1 числа: Річник I (без 2 і 3 чисел) 5·00 зл.; річник II і III по 6·00 зл., оправлений по 7·50 зл.; в Европі по 10 зл., поза Европою по 2·35 дол. річник оправлений. Конто чекове П. К. О. ч. 27.110.

Відповідальний Редактор *Л. Гримало-Сідлецький.* Друкарня ОО. Василіян у Жовкві.